

FINDIK ÜRETİMİNE YÖNELİK MALİ DESTEKLERİN YETERLİLİK VE ÇİFTÇİ MEMNUNİYETİ YÖNÜNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Hamdi Furkan GÜNAY¹

Uğur UYGUN²

Fatih YARDIMCIOĞLU³

ÖZET

Tarım sektörünün önemi ve sahip olduğu özellikleri nedeniyle sektörün mali yönden desteklenmesine ilişkin düzenlemeler, tarımsal politikaların dizaynında önemli bir yere sahiptir. Türkiye’de bu önemin bilinciyle tarım sektörüne yönelik çeşitli destekleme politikaları takip etmektedir. Bu destekleme kapsamında yer alan tarımsal ürünlerden biri de fındıktır. Fındık geçmişten bu yana Türkiye’nin milli gelir, ihracat ve istihdamdaki payıyla ekonomik ve sosyal hayatında önemli bir pay bulmaktadır. Bu noktadan hareketle bu çalışma, fındık çiftçilerinin fındık üretimine yönelik mali desteklere ilişkin görüşlerini araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında Giresun’da fındık üreticisi 396 fındık üreticisine anket uygulanmıştır. Araştırma neticesinde çiftçilerin büyük kısmı mevcut destekleme usulünden memnun olmakla beraber, destek miktarının maliyetleri yeterince karşılamadığını düşünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarım, Mali Destek, Anket

EVALUATION OF FISCAL SUPPORT ON HAZELNUT PRODUCTION IN POINT OF EFFICIENCY AND FARMER CONTENT

ABSTRACT

Due to agricultural sector’s importance and qualifications it has utmost importance regarding to support of sector by fiscal policy and agricultural regulations. Aware of this importance, Turkey, follows different kinds of support policies in regard to agriculture. One of the product is hazelnut within the context of this agricultural support policy. Since the past, hazelnut has an important share of Turkey’s gross domestic product, exportation and employment. From this point of view, this study aims to search opinion of hazelnut farmers regarding to hazelnut production support policy. A poll conducted to 396 hazelnut manufacturer within the scope of study. Although most of the farmers are content with the existing fiscal support administration, they think amount of support don’t meet with cost according to the result of the study.

Anahtar Kelimeler: Agriculture, Fiscal Support, Poll

¹ Arş. Gör., Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü/ Sakarya Üniversitesi Doktora Öğrencisi, SBE, Maliye Anabilim Dalı, hamdifurkangunay@gmail.com

² Arş. Gör. Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü, uguryun@sakarya.edu.tr

³ Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü, fyoglu@sakarya.edu.tr

GİRİŞ

Bilindiği üzere tarımın, besin kaynağı olma işlevi başta olmak üzere, istihdama katkısı, döviz getirisi, tarım dışı sektörlerle hammadde sağlaması ve milli gelire katkısı gibi önemli nitelikte işlevleri bulunmaktadır. Dolayısıyla tarım sektörü her ülke ve ülke grupları için önemle üzerinde durulması gereken bir sektör konumundadır. Etkin tarım politikalarının ortaya koyulması bağlamında öne çıkan bir araç ise mali desteklerdir. Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke gibi Türkiye de, tarım sektörünün sahip olduğu önemin bilinciyle yıllardan bu yana sektöre yönelik çeşitli ve kapsamlı destekleme politikaları takip etmektedir.

Tarım sektörü Türkiye ekonomisi için cumhuriyetin kuruluşundan bu yana önemli bir yere sahiptir. Öyle ki günümüz istihdamın yaklaşık beşte birlik bölümünün tarım sektörü içinde yer almaktadır. Tarım sektörünün GSYİH içindeki payı ise % 6,5 civarındadır. Dolayısıyla tarım sektörünün gelişmiş ve gelişmekte olan her ülke için olduğu gibi, Türkiye için de ekonomik ve sosyal yönden önemli işlevler taşıyan bir sektör olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Söz konusu işlevler özellikle; ülke nüfusunun beslenmesi, sanayi sektörüne hammadde sağlaması, istihdama katkı ve yetiştirilen çeşitli ürünler aracılığıyla sağlanan ihracat katkısı gibi çeşitli açılardan kendini göstermektedir.

Türkiye tarımı açısından öne çıkan ürünlerden biri olarak fındık, dünyada en fazla tüketilen sert kabuklu meyveler arasında yer almaktadır. Öyle ki, gıda sektöründe özellikle çikolata üretiminde önemli bir yere sahiptir. Fındık yetiştiriciliği uzun yıllardan bu yana Türkiye ekonomisi açısından önemli bir yere sahiptir. Dünyadaki fındık üretim ve ihracatındaki Türkiye'nin payı bunu ispatlar niteliktedir. Dünya fındık üretiminin % 70'i Türkiye tarafından karşılanmakta ve Türkiye ürün ihracatı içinde de % 15-20 arasında bir payı oluşturmaktadır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2016: 3,4). Öte yandan, tarım sektörünün desteklenmesini gerekli kılan; doğal şartlara bağımlılık, sektördeki risk ve belirsizliklerin fazla oluşu, üretim birimlerinin genelde küçük aile işletmelerinden oluşması gibi birçok etken fındık üretimi için de geçerlidir. Bu bağlamda, ülkemizde fındık üretimine yönelik destekleme politikalarına gidilmektedir.

Giresun'da fındık üretimine yönelik desteklerin yeterliliği ve desteklere ilişkin çiftçi algısını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma anket yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ilk kısmında fındık üretimi ve söz konusu üretime ilişkin tarımsal destekler Türkiye ve dünyadan sayısal veriler de kullanılarak kavramsal çerçevede açıklanacaktır. İkinci bölümde ampirik literatürden bahsedilecek, son kısımda ise yapılan anket sonucunda ulaşılan bulgular sunulacaktır.

1. Fındık Üretimi ve Mali Destekler

1.1. Fındık Hakkında Genel Bilgiler

Fındık bitkiler aleminde Fagales (Kayın ağacıgiller) takımının Betulaceae (Huş ağacıgiller) familyası içinde yer alan *Corylus* cinsine ait sert kabuklu bir meyvedir. Meyvecilik bakımından önemli olan ve ekonomik olarak değer verilen başlıca türler ise; *Corylus Avellane* L. (Adi fındık), *Corylus Colurna* L. (Türk fındığı) ve *Corylus Maxima* Mill. (Lambert fındığı) dır. Ayrıca çeşitli türlerin melezleri önem kazanmaktadır (Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2016: 3). 18 dolaylarında farklı türü olduğu kabul edilse de, kültüre alınmış olanı Türk fındığı (*Corylus colurna*) diye tanınır (Doğanay, 2012: 4). Fındık; dünya üzerinde 36-41 kuzey enlemlerinde yetişebilen ve kendine özgü bir iklime ihtiyaç gösteren, uzun ömürlü, çalı formunda bir kültür bitkisidir. Fındık iklim itibarıyla, ılıman ve nemli iklim koşullarında, derin, humuslu ve besin maddelerince zengin topraklarda iyi gelişme göstermektedir (Sobutay, 2006: 1).

M.Ö. üçüncü bin yılda Çin'de var olduğu bilinen fındık, sonrasında Anadolu'ya ulaştığı, kültür fındıklarının anavatanının ise Karadeniz kıyıları olduğu düşünülmektedir. Karadeniz kıyıları fındık üretiminde değerli yabancı türleri içinde barındıran en kaliteli kültür çeşitlerinin yayılma alanı olma özelliği taşımaktadır. Türkiye'de özellikle Giresun ili, fındık yetiştiriciliğinde kalite, lezzet ve içerdiği yağ oranı gibi yönlerden dünyada önde gelen üretim sahalarından birini teşkil etmektedir (Kayalak, 2009: 36).

Kurulmasıyla 5-6 yıl içinde meyve alınmaya başlanan fındık ağaçları, maksimum verime ise 8-10 yıl içinde ulaşmaktadır. Gerekli tedbirlerin alındığı ve bakım uygulamalarının yapılması kaydıyla bir fındık bahçesinden 70-80 yıl meyve alınabilmektedir. Yaş ve kuru olarak beslenmeye katkısının yanı sıra, çikolata yapımı başta olmak üzere katkı maddesi, krema, ezme gibi farklı şekillerde fındık meyvesinden yararlanılabilmektedir. İçinde % 60 ile % 68 arasında yağ, % 12 ile % 14 arasında protein ve % 12 oranında da karbonhidratlı maddelerin bulunuyor olması, fındık meyvesine aynı zamanda besleyici bir besin kaynağı niteliği kazandırmaktadır (Doğanay, 2012: 4).

1.2. Dünyada Fındık

Fındık genel itibarıyla kuzey yarımküre iklim bölgesinde bulunan hemen hemen her ülkede yetişebilmektedir. Dolayısıyla dünya üzerinde en fazla üretimi yapılan sert kabuklu meyvelerden biridir. Aşağıdaki tablodan da görüldüğü üzere; dünya üzerinde Türkiye'den sonra fındık üretiminde en fazla İtalya, Azerbaycan, A.B.D, Çin, Gürcistan ve İran gelmektedir. Bu ülkelerin yanı sıra, Polonya, Yunanistan, Belarus, Hırvatistan, Suriye, Kıbrıs, Almanya, Fransa, Avusturya, Yeni Zelanda, Kamerun ve Arjantin gibi ülkelere az da olsa fındık üretilmektedir.

Tablo 1 incelendiğinde, fındık üretiminde dönemler itibarıyla önemli dalgalanmalar olmakla birlikte Türkiye, dünya fındık üretiminin ortalama % 70'ini gerçekleştirmektedir. 2016 üretim dönemi için Türkiye için fındık üretiminin önceki yıllara nispeten düşük düzeyde gerçekleştiği bir yıl olmuştur.

Tablo 1: Dünya Fındık Üretimi (ton)

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	% (2018)
Türkiye	660 000	549 000	450 000	646 000	420 000	675 000	515 000	59,6
İtalya	85 232	112 650	75 456	101 643	120 527	131 281	132 699	15,3
Azerbayca n	29 624	31 202	30 039	32 260	34 271	45 530	52 067	6,0
A.B.D	35 500	40 823	32 659	28 123	39 916	29 030	46 270	5,3
Çin	23 000	23 000	23 743	25 696	24 146	24 528	24 790	2,8
Gürcistan	24 700	39 700	33 800	35 300	29 500	21 400	17 000	1,9
İran	19 532	20 655	10 098	16 761	16 443	15 700	15 839	1,8
Diğer	46 750	52 475	49 403	51 495	55 145	54 246	60 223	6,9
Dünya	924 338	869 505	705 198	937 278	739 948	996 715	863 888	100

Kaynak: FAO (2020), <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>, (17.05.20).

Öte yandan; aşağıdaki tabloda dünya fındık ihracatına ilişkin bilgiler sunulmuştur. Tablodan da anlaşılacağı üzere; dünya fındık ihracatının yaklaşık % 75'i Türkiye tarafından gerçekleştirilmektedir. Dünya fındık üretiminin büyük bir kısmının Türkiye'de gerçekleştiriliyor olması, Türkiye'yi dünya fındık piyasası ve fiyatları üzerinde etkili bir konuma getirmektedir (TMO, 2016: 3). Türkiye'den sonra önemli fındık ihracatçısı ülkeler arasında İtalya, Gürcistan ve A.B.D gelmektedir. 2013-2017 yılları arası ortalama fındık ihracatı ise yaklaşık 506 bin tondur.

Türkiye'de üretilen fındığın % 15-20 kadarı iç piyasada tüketilmekte, % 80-85'i ise ihraç edilmektedir. Türkiye fındık ihracatında AB'nin payı 2001 yılı verilerine göre % 81,2 iken bu oran 2016 yılında % 77 olarak gerçekleşmiştir. Bunun nedeni olarak ihracat yapılan ülke sayısının son yıllarda artması düşünülmektedir (TMO, 2016: 5). Türkiye'nin en önemli ihracatçıları arasında sırasıyla Almanya (% 23), İtalya (% 20) ve Fransa (% 8) bulunmaktadır (KİB, 2017). Türkiye dünya fındık üretimi ve ihracatında ilk sıradadır.

Tablo 2: Dünya Fındık İhracatı (Yıllık Bazda-Kabuklu/Ton)

Ülkeler	2013	2014	2015	2016	2017	Ortalama
Türkiye	549 315	505 057	480 275	455 113	539 247	505 801
İtalya	34 263	37 785	36 786	49 557	56 445	42 967
Gürcistan	57 889	38 674	38 893	50 574	29 014	43 009
A.B.D	31 308	39 098	14 210	24 013	25 393	26 804
Azerbaycan	20 830	23 918	23 834	20 868	33 058	24 502
Almanya	10 072	11 989	11 178	11756	10 568	11 113
İspanya	5 096	4 763	3 050	2 630	2 768	3 661
Fransa	4 937	5 354	2 580	3 305	4 948	4 225
Diğerleri	47 243	27 957	59 231	41 519	50 313	45 253
Toplam	760 953	694 595	670 037	659 335	751 754	707 335

Kaynak: TMO (2019), 2018 Yılı Fındık Sektör Raporu, <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/findiksektorraporu2018.pdf>, (17.05.20).

Tablo 3'te ise dünya fındık ithalatı verileri bulunmaktadır. En fazla fındık ithalatı yapan ilk üç ülke sırasıyla İtalya, Almanya ve Fransa'dır. Söz konusu ülkeler genel itibarıyla çikolata sektörünün gelişmiş olduğu ülkelerdir. Söz konusu tablo dünya fındık tüketiminin tamamına yakınının Avrupa ülkeleri tarafından gerçekleştirildiğini de destekler niteliktedir.

Tablo 3: Dünya Fındık İthalatı (Yıllık Bazda-Kabuklu/Ton)

Ülkeler	2013	2014	2015	2016	2017	Ortalama
İtalya	115 959	126 519	120 377	91 133	134 180	117 634
Almanya	81 514	65 225	83 502	125 035	106 557	92 367
Fransa	54 180	38 773	45 466	42 136	44 856	45 082
Kanada	24 449	39 039	42 243	27 177	27 887	32 159
Belçika	14 604	9 492	11 370	9 972	9 988	11 085
Rusya	18 370	9 605	14 036	11 082	21 246	14 868
İsviçre	20 072	2 134	17 780	18 896	20 446	15 866
Polonya	17 686	15 221	23 372	7 408	24 624	17 662
İspanya	12 210	9 268	7 134	6 842	7 326	8 556
Vietnam	5 651	9 962	13 898	14 068	17 585	12 233
Çin	16 759	6 424	4 496	4 658	9 552	8 378
Hollanda	7 742	6 433	10 094	7 472	16 012	9 551
Avusturya	5 778	4 748	5 270	4 498	5 518	5 162
Diğerleri	197 669	145 319	77 214	81 387	91 317	118 581
Toplam	592 643	488 162	476 252	451 764	537 094	509 183

Kaynak: TMO (2019), 2018 Yılı Fındık Sektör Raporu, <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/findiksektorraporu2018.pdf>, (17.05.20).

1.3. Türkiye'de Fındık

Dünyada fındık üretimi için gerekli iklimsel koşullara sahip ülkelerden biri olan Türkiye'de fındık, ağırlıklı olarak Karadeniz Bölgesi'nde yetiştirilmektedir. Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Giresun, Ordu ve Trabzon şehirleri başta olmak üzere hemen hemen her ilde yetiştirilmektedir. Aşağıdaki tabloda Türkiye'de fındık yetiştiriciliği yapılan illerdeki fındık üretim alanı, üretim düzeyi ve verime ilişkin bilgiler sunulmaktadır.

Türkiye'de Çiftçi Kayıt Sistemi'ne göre 43 ilde fındık yetiştiriciliği yapılmaktadır ancak bu illerden ticarete konu olan üretimin tamamını yalnızca; Giresun, Ordu, Trabzon, Sakarya, Kastamonu, Bolu, Gümüşhane, Rize, Bartın, Artvin, Kocaeli, Zonguldak, Düzce, Sinop ve Samsun yapmaktadır (TMO, 2016: 4). Fındık Alanlarının Tespitine Dair 2014/7253 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na göre 16 il ve bunlara bağlı 123 ilçede yasal olarak fındık dikimi yapılabilmektedir⁴. Aşağıdaki

⁴ Söz konusu Bakanlar Kurulu Kararı için bkz. 26.12.2014 tarihli ve 29260 sayılı Resmi Gazete.

tablo incelendiğinde; 2016 itibarıyla yaklaşık 705 bin hektarlık alanda fındık yetiştiriciliği yapıldığı görülmektedir ve söz konusu alanın önemli bir kısmı Doğu Karadeniz Bölgesi'ndedir. Üretimde önemli dalgalanmalar olmakla birlikte Türkiye'de 2015-2018 yılları arasındaki ortalama üretim 564 bin ton olup, 2015 yılında 646 bin ton, 2018 yılında ise yaklaşık 515 bin ton fındık üretimi gerçekleştirilmiştir.

Aynı tabloda, iller bazında fındık alan, üretim ve verime ilişkin bilgiler sunulmuştur. Buna göre; fındık üretimi düzeyi açısından önde gelen ilk üç il 2018 yılı itibarıyla sırasıyla; Ordu, Samsun ve Giresun'dur. Tabloda yer verilen dört yılda Giresun, üretim düzeyi açısından önemli dalgalanmaların gerçekleştiği bir il olmuştur. Fındık üretiminde verimlilik yönünden ise 2018 yılı için; Kocaeli, Sakarya ve Zonguldak önde gelen şehirler arasındadır. Fındığın asıl ekolojik bölgesi sayılan Doğu Karadeniz Bölgesi'nde verim düşüklüğünün nedenleri arasında; bu bölgelerdeki ağaçların genelde yaşlı olması ve sık dikili olması gibi etkenler bulunmaktadır (TAGEM, 2017: 4).

Tablo 4: İl Bazında Fındık Alan, Üretim ve Verimi

İLLER	2015			2016		
	Üretim (Ton)	Dikim Alanı (ha)	Verim (Kg/ha)	Üretim (Ton)	Dikim Alanı (ha)	Verim (Kg/ha)
Giresun	105.023	117.111	90	37.591	117.087	32
Ordu	200.938	227.183	88	93.030	227.092	41
Samsun	90.857	90.623	100	67.855	93.609	72
Trabzon	39.126	65.350	60	28.978	65.553	44
Düzce	69.344	62.685	111	54.493	62.685	87
Sakarya	82.708	72.598	114	77.279	72.798	106
Zonguldak	22.572	23.592	96	28.428	23.619	120
Kocaeli	7.530	8.062	93	7.033	7.981	88
Diğer	27.902	35.424	78	25.313	35.021	72
Toplam	646.000	702.628	92*	420.000	705.445	60*
İLLER	2017			2018		
	Üretim (Ton)	Dikim Alanı (ha)	Verim (Kg/ha)	Üretim (Ton)	Dikim Alanı (ha)	Verim (Kg/ha)
Giresun	93.339	117.102	80	46.395	117.190	40
Ordu	213.572	227.092	94	180.397	227.108	79
Samsun	96.240	93.618	103	66.363	114.524	58
Trabzon	41.594	65.552	63	34.271	65.507	52
Düzce	74.350	63.144	118	52.686	63.164	83
Sakarya	88.840	73.084	122	78.300	73.442	107
Zonguldak	30.932	23.834	130	18.533	23.995	77
Kocaeli	11.898	7.981	149	12.509	7.980	157
Diğer	24.235	35.260	68	25.547	35.471	72
Toplam	675.000	706.667	96*	515.000	728.381	71*

Kaynak: TMO (2019), 2018 Yılı Fındık Sektör Raporu, <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/findiksektorraporu2018.pdf>, (17.05.20). Not: * ile gösterilen alanlar ortalama verimi göstermektedir.

Türkiye’de fındık ekonomik öneminin yanı sıra, sosyolojik boyutuyla da ele alınması gereken bir üründür. Kırsal nüfusa istihdam sağlanması, göç olgusunun yarattığı çarpık kentleşme ve kırsal yaşamın sürdürülebilir kılınmasında fındık yetiştiriciliği önemli bir araç olarak değerlendirilebilir (Giresun Ticaret Borsası, 2015: 2).

1.4. Türkiye’de Fındık Üretimine Yönelik Mali Destekler

Bilindiği üzere tarım sektörü; doğal, ekonomik, sosyal, siyasal, teknolojik ve kişisel risklerden diğer sektörlerle göre daha fazla etkilenen sektör olma özelliği taşımaktadır (Dinler vd., 2005). Tarım; sektörün sahip olduğu bir takım risk ve belirsizlikler, kırsal kalkınmanın sağlanması, çiftçi refahının artırılması ve stratejik önemi gibi nedenlerle tüm dünyada farklı şekillerde destekleme politikalarının uygulandığı bir sektör konumundadır. Fındık üretimi de, diğer tarım ürünlerinde olduğu gibi büyük ölçüde doğal şartlara bağımlı bir nitelik göstermektedir. Bu bağlamda, Türkiye tarımsal destek politikaları kapsamında ülke için sosyo-ekonomik açıdan önemli bir yeri olan fındık üretimine yönelik çeşitli destek politikaları uygulamaktadır.

Türkiye geçmişten günümüze fındık üretimine yönelik, geçimini fındık üretimiyle sağlayan geniş çiftçi kitlesinin fiyat istikrarsızlıklarından korunması ve refahının artırılması gibi sebeplerle çeşitli destekleme politikaları takip etmiştir. Bu doğrultuda, 1938 yılında kurulan Fındık Tarım Kooperatifleri Birliği (Fiskobirlik), 1964 yılına kadar kendi nam ve hesabına fındık alımı yapmıştır. 1964 yılından itibaren ise; Giresun, Trabzon ve Ordu illerinde fındığa yönelik devlet destekleme alımları yapılmış ve bu işlem için de Fiskobirlik görevlendirilmiştir. Destekleme alımları nedeniyle ortaya çıkan zararlar devlet bütçesinden karşılanmıştır (Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2016: 23).

Tablo 5’te 1996’dan 2018 yılına kadar Fiskobirlik destekleme alım miktarlarına ve fiyatlarına yer verilmiştir. Söz konusu tablo incelendiğinde; 2006 yılından itibaren Fiskobirlik alımlarının önemli bir düşüş gösterdiği görülmektedir. Bu düşüşün nedeni olarak, arz fazlası ve stokların artmış olması ve Fiskobirlik’e yönelik devlet desteğinin azalmış olması gösterilebilir. Fiskobirlik alım fiyatlarının ise dalgalanmalar göstermekle beraber, piyasa fiyatlarıyla karşılaştırıldığında daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 5: Fiskobirlik Destekleme Alım Miktarları

Yıllar	Fiskobirlik Alım Miktarı (KG)	Alım Bedeli (Bin TL)	FKB Alım Fiyatı (TL/KG)	Serbest Piyasa Fiyatı (TL/KG)
1996/97	105.095.298	21.651.827,80	0,166 – 0,24	0,16 – 0,26
1997/98	64.663.951	32.084.184,13	0,4 – 0,66	0,35 – 0,55
1998/99	238.779.747	184.225.560,58	0,675 – 0,875	0,65 – 0,85
1999/00	142.386.660	153.800.831,65	1,02 – 1,07	0,70 – 1,5
2000/01	91.648.052	99.003.071,28	1,1	0,70 – 2,00
2001/02	128.863.552	195.675.773,09	1,5 – 1,625	1,4 -1,9

2002/03	48.487.706	77.780.899,61	1,6 - 1,615	1,15 - 1,9
2003/04	8.168.912	25.411.614,89	2,5 - 3,05	2,2 - 5,05
2004/05	16.927.921	92.838.864,26	5,05 - 5,25 + 30	4,50 - 7,30
2005/06	51.138.184	366.962.203,04	7,05 - 7,45	2,20 - 6,50
2006/07	44.931.675	206.909.210,16	4,80 - 5,00	2,60 - 4,40
2007/08	4.949.518	24.783.347,57	4,95 - 5,35	3,30 - 4,80
2008/09	4.953.260	21.782.602,59	4,70 - 5,00	2,40 - 3,00
2009/00	69.567	306.908,32	4,50 - 4,75	4,10 - 4,80
2010/11	366.634	1.659.343,51	4,55-4,85	3,60 -4,00
2011/12	53.987	336.954,51	6,75-7,00	3,85 - 7,80
2012/13	60.263	289.281,52	4,75 - 5,00	3,90 - 5,20
2013/14	182.382	1.361.801,96	6,12 - 10,82	4,90 - 11,50
2014/15	1.186.886	19.763.034,81	10,86 - 24,10	9,00 - 20,40
2015/16	2.179.506	22.061.284,93	10,97 - 13,27	7,50 - 14,50
2016/17	4.498.466	50.382.910,70	9,00 - 15,00	8,00 - 15,75
2017/18	3.716.113	32.464.601,68	8,00 - 11,88	7,50 - 12,50

Kaynak: Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü (2018), 2017 Yılı Fındık Raporu, <https://goo.gl/23wnEr>, (12.05.2020).

Fiskobirlik'in 2006 yılında yaşadığı mali sıkıntılar ve üreticilere karşı sorumluluklarını yerine getirememesi gibi sebeplerle Toprak Mahsülleri Ofisi (TMO), 2006/10865 sayılı Kararname ile fındık alımıyla görevlendirilmiştir. Bu doğrultuda TMO; 2006–2007 sezonunda 163 bin ton, 2007–2008 sezonunda 163 bin ton, 2008–2009 sezonunda 368 bin ton olmak üzere toplamda 694 bin ton alım yaparak karşılığında net olarak 2,96 milyar TL ödemede bulunmuştur. 2009/15202 sayılı Kararname ile Yeni Fındık Stratejisi kapsamında TMO'nun fındık alımı görevine son verilmiştir (TMO, 2016: 6).

Fındık üretiminde fiyat odaklı politikalar sonucunda; alanların aşırı genişlemesi, stokların artması ve kamuya maliyet getirmesi sektöre yönelik yeni politika arayışlarını zorunlu hale getirmiştir. Bu doğrultuda 2009/15201 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile; sektörün uluslararası piyasalarda rekabet edebilirliğini artırmak ve kamu harcamalarında etkinliği iyileştirmek gibi amaçlara yönelik olarak *Alan Bazlı Gelir Desteği* ve ruhsatsız alanlarda fındık yetiştiriciliği yapanlar için alternatif ürünlere geçmeleri halinde *Telafi Edici Ödeme* yapılmasına karar verilmiştir (Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2018: 25).

Görüldüğü üzere; Yeni Fındık Stratejisi'nin iki yönü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ruhsatlı alanlarda fındık üretimi yapanlara yönelik Alan Bazlı Gelir Desteği, diğeri ise ruhsatsız alanlarda fındık üretimi yapanların alternatif ürünlere geçmeleri durumunda Alternatif Ürün Desteği uygulamasıdır. Bu bağlamda; 2009-2016 yılları

arasında fındık üretimine yönelik Alan Bazlı Gelir Desteği ilişkin tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 6: Fındık Üretimine Yönelik Alan Bazlı Destek Ödemeleri

Yıllar	Üretici Sayısı	Destekleme Miktarı (Bin TL)
2009	295.575	650.568
2010	339.492	709.183
2011	354.590	709.682
2012	357.462	716.544
2013	374.450	788.966
2014	397.193	838.628
2015	391.539	836.939
2016	390.350	832.727

Kaynak: Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2017 Yılı Fındık Raporu, <https://goo.gl/23wnEr>, (15.05.20)

2009-2016 yılları arasında fındık üretimine yönelik yaklaşık 6,1 milyar TL Alan Bazlı Gelir Desteği ve 2009-2014 yılları arasında ise toplam 3,8 milyon TL telafi edici ödeme desteği yapılmıştır. Söz konusu destekler telafi edici ödemeler için; 2012-2014 yılları arasında sökülme yılında 300 TL/da, devam eden diğer iki yılda 150 şer TL/da olmak üzere üç yıl sonunda toplam 600 TL/da ve alan bazlı gelir desteği ise 2018 yılı için 170 TL/da olarak uygulanmıştır. Ayrıca; 2018 yılında mazot ve gübre için 14 TL/da destek sağlanmaktadır (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2018).

2. Ampirik Literatür

Bu kısımda çiftçilere yönelik yapılan anket çalışmalarının özetine yer verilecektir. Türkiye ve dünyada çiftçilere yönelik çeşitli anketler yapılmış olmakla beraber, çalışmalar ağırlıklı olarak üretim maliyetinin değerlendirilmesine yöneliktir.

Topçu (2008), çalışmasında çiftçilerin tarımsal desteklerden yararlanma istekliliklerine etkili olan sosyoekonomik ve demografik faktörlerin etkilerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmanın bulgularına göre, yaş ilerledikçe ve sosyal güvenceye dayalı olarak sabit aylık gelir arttıkça mali desteklerden yararlanma istekliliğinin azaldığı ancak eğitim düzeyi, çiftçi aile büyüklüğü, arazi boyutu, hayvan sayısı, tarım dışı ve tarımsal gelir arttıkça desteklerden yararlanma istekliliğinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kılıç vd. (2009), çalışmasında fındık üretim işletmelerinin maliyet etkinliği ve Karadeniz Bölgesinde fındık üretiminin ekonomik belirleyicilerinin belirlenmesini amaçlamışlardır. 2005-2006 yılı arasında rastgele seçilen 151 fındık üretim işletmesine uygulanan anket sonucunda; verimsiz üretim yapan çiftliklerin

diğerlerine göre üretim maliyetlerinin % 44 daha fazla olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Araştırmanın diğer bulguları ekonomik etkinliğin belirleyicileri arasında yaş, eğitim düzeyi, kredi kullanımı, işletme düzeyinde eğitim stratejileri, krediye erişim imkanı ve çiftlik genişletme programlarının olduğunu ifade etmektedir.

Sıray ve Akçay (2010), fındık üreticiliği yapan 126 adet işletmeyi kapsayan bir anket araştırması gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda tarımsal gelir yıllık 3 bin TL civarı hesaplanmış, kişi başına ortalama yıllık aile gelirinin ise 2,8 bin TL olduğu belirlenmiştir. Maliyet analizi sonucunda ise, kg başına ilk kuşakta 7,91 TL, yüksek kuşakta ise 7,53 TL olduğu hesaplanmıştır. Ürün fiyatının düşüklüğü ve girdi fiyatlarının pahalı olması çalışmanın ileri sürdüğü diğer bulgular arasındadır.

Öztürk ve Akçay (2011), çalışmasında Samsun ili Çarşamba ve Terme ovasında fındık yetiştiriciliğine yapılan yatırımların kârlılığı ve uygulanabilirliğini belirlemeyi amaçlamışlardır. Bu kapsamda Çarşamba ovasından 96, Terme ovasından ise 94 adet fındık işletmesi ve 2007-2008 dönemini kapsayan bir araştırma gerçekleştirmiştir. Çalışmanın temel bulguları her iki ovada da fındık yetiştiriciliğine yönelik yatırımların ekonomik yönden uygulanabilir olduğunu göstermektedir. Çalışmanın bir diğer bulgusu ise; karlılığın fındık verim ve fiyatına son derece duyarlı olduğunu yönündedir.

Fair Labor Association (2012), Türkiye’de fındık üretim şartlarını, çalışan ve insan hakları açısından değerlendirmiştir. 26 fındık üretim çiftliği ve 377 çiftçiyle yapılan görüşme sonucunda çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Söz konusu bulgular başlıca; yasadışı yabancı istihdam, istihdama ilişkin kayıt eksikliği, tazminat uygulamasında ayrımcılık ve çocuk işçi çalıştırılmasıdır. Bu gibi olumsuz bulgulara karşın, Ordu/Uzunisa’da çocuklara yönelik okuma ve yazma derslerinin sağlanması, söz konusu çalışmada sektöre yönelik olumlu ve cesaretlendirici adımlara örnek olarak gösterilmiştir.

Sıray vd. (2012), Batı Karadeniz bölgesinde 117 tane fındık yetiştiren işletme ve Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı yayım elemanlarından 29 tanesine yönelik anket yöntemine dayalı olarak yaptıkları çalışmada, okur-yazar oranının yüksek olduğu ancak eğitim düzeyinin ağırlıklı olarak ilkokul olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca bölgede kooperatif ve birlik faaliyetlerinin sınırlı olduğu ve tarımsal işlemlerin çiftçilerin kendi tecrübelerine dayalı olarak gerçekleştirildiği çalışmanın diğer bulguları arasındadır.

Sıray vd. (2015), yaptıkları bir başka çalışmada fındık alanındaki araştırmacıların mevcut durumu ve sorunlarını incelemiştir. 20 araştırmacı personele yapılan anket yöntemine dayalı çalışmanın bulgularına göre; araştırmacıların % 80’inin mesleklerini isteyerek seçtiği, % 60’ının ise araştırma kurumunda çalışmaktan memnun oldukları bilgisine ulaşılmıştır. Ayrıca, kurumlar arası koordinasyon zayıflığı ve altyapı olanaklarının kısıtlılığı yapılan anketin diğer bulguları arasındadır.

Bir diğer çalışmada ise Öztürk ve Arıcı (2017), Samsun ilinde fındık üretimi yapan üreticilerin üretim ve pazarlama aşamasında karşılaştığı sorunları incelemek amacıyla, Çarşamba ve Terme ilçelerinde fındık üretimi yapan 190 işletme sahibiyle yüz yüze anket gerçekleştirmiştir. Çalışmanın sonucunda; üretim sürecinde karşılaşılan en önemli sorunun her iki ilçe içinde geçerli olmak üzere girdi fiyatlarının pahalı oluşu gösterilmektedir. Diğer problemler ise sırasıyla ürün fiyatının düşüklüğü ve piyasaların belirsizliğidir. Pazarlama aşamasında karşılaşılan temel problem ise; çalışma bulgularının işaret ettiği üzere serbest piyasada ürün fiyatının düşüklüğüdür.

Bir başka çalışmada ise Yıldız ve Dağdemir (2017), Sakarya ilinde fındık üretiminde maliyet unsurlarının belirlenmesi ve fındık maliyetinin hesaplanması amacıyla, Sakarya ilinin 6 ilçesinde üretim yapan 152 tarım işletmesine yönelik anket gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda fındık işletmelerinde dekar başına ortalama tesis masrafının 1436,78 TL, tesis amortisman payı ise dekar başına 23,95 TL olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Dekar başına üretim masrafının 714,27 TL iken 1 kg fındık üretim maliyetinin 5,044 TL olduğu çalışmanın bir diğer bulgusudur.

3. Bulgular

Fındık üretiminde ortaya çıkan maliyetler çerçevesinde mali desteklere yönelik çiftçi algısını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın ana kütlelerini Türkiye genelindeki fındık üreticileri oluşturmaktadır. 2017 yılı itibarıyla Türkiye genelinde yaklaşık 400 000 fındık üreticisi bulunurken, Giresun ilinde ise yaklaşık 79 000 fındık üreticisi faaliyet göstermektedir. Ana kütlelerin tamamına ulaşmanın mümkün olmadığı ve kaynakların sınırlı olduğu gerçeğinden hareketle “kolayda örnekleme” yöntemiyle tercih edilerek, veri toplama aşamasında anket doldurmayı kabul eden 420 fındık çiftçisine anket uygulanmıştır. Veri toplama aşaması tamamlandıktan sonra elde edilen formlar incelenmiş ve hatalı ve eksik bilgi içeren anketler çıkarılarak toplam 396 anket örneklem olarak alınmış ve bunlar SPSS 25.0 programı kullanılarak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

3.1. Sosyo-Ekonomik Nitelikler

Elbette ki üreticilerin sosyo-ekonomik nitelikleri üretim faaliyetleri üzerinde oldukça etkilidir. Çalışmanın bu kısmında ankete katılan 396 fındık üreticisine ilişkin; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, aile genişliği, aylık kazanç, fındık üretimi dışında ilgilenilen tarımsal faaliyetler, kredi ihtiyacı ve sahip olunan arazinin boyutu gibi bilgiler sunulmaktadır.

Tablo 7’de görüldüğü üzere ankete katılan 396 fındık üreticisinin % 66,2’si erkeklerden oluşmaktadır. Söz konusu fındık üreticisinden % 0,8’i 20 yaş ve altı, % 7,8’i 21-30 yaş arası, % 9,3’ü 31-40 yaş arası, % 13,6’sı 41-50 yaş arası ve % 68,4’ü ise 51 ve daha büyük yaş grubunda yer almaktadır. Üreticilerin % 2,3’ü tek kişilik, % 10,6’sı iki kişilik, % 11,6’sı üç kişilik, % 25,8’i dört kişilik, % 23,5’i beş kişilik ve % 26,3’ü ise altı ve daha fazla üyeli aileye mensuptur. Katılımcıların eğitim durumları

incelendiğinde ise; % 10,4'ünün herhangi bir okuldan mezun olmadığı öte yandan, % 48'inin ilkökul, % 9,8'inin ortaokul, % 12,9'unun lise, % 7,3'ü meslek yüksekokulu ve % 11,6'sı ise üniversite mezunudur. Söz konusu üreticilerin; % 13,6'sı 10 yıl ve daha az, % 12,6'sı 11-20 yıl arası, % 13,6'sı 21-30 yıl arası, % 16,7'si 31-40 yıl arası ve % 43,4 ise 51 yıl ve daha fazla süreyle fındık üretimiyle ilgilenmektedir.

Öte yandan; ankete katılanların % 67,9'u tarım dışı gelirinin olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların % 22,2'sinin 0-999 TL, % 47,2'sinin 1000-1999 TL, % 14,6'sının 2000-2999 TL, % 10,1 3000-3999 TL, % 2,5'inin 4000-4999 TL ve % 3,3'ünün ise 5000 TL ve üzeri aylık kazancı olduğu görülmektedir. Ankete katılanların % 83,6'sının fındık üretim sürecinde kredi/borçlanma ihtiyacı yaşamadığı görülmektedir. İlgili fındık üreticilerinin; % 88,6'sının fındık üretimi dışında bir faaliyet göstermemekte, ekonomik yönden % 4,8'i hayvancılıkla, % 4,8'i çay üretimiyle ve % 1,8'i ise kivi üretimiyle ilgilenmektedir. Katılımcıların sahip olduğu fındık üretim alanlarının boyutu incelendiğinde; % 14,4'ünün 5 dönüm ve daha az, % 34,6'sının 6-10 dönüm arası, % 18,9'unun 11-15 dönüm arası, % 12,9'unun 16-20 dönüm arası, % 8,4'ünün 21-25 dönüm arası, % 2,3'ünün 26-30 dönüm arası, % 2'sinin 31-35 dönüm arası, % 3,8'inin 36-40 dönüm arası ve % 2,8'inin ise 41 dönüm ve daha fazla fındık üretim alanlarına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 7: Sosyo-Ekonomik Göstergeler

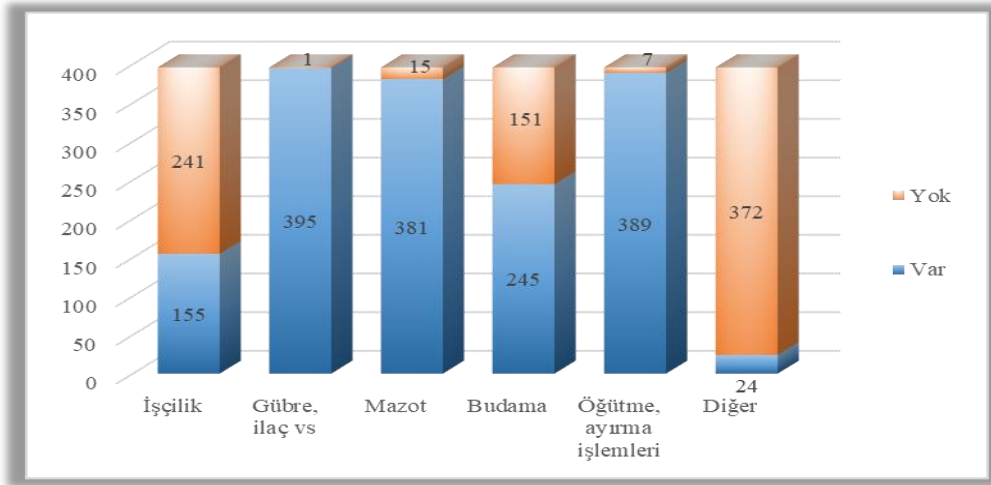
		Sayı	Oran (%)			Sayı	Oran (%)
Cinsiyet	Erkek	261	65,9	Tarım Dışı Gelir	Var	269	67,9
	Kadın	135	34,1		Yok	127	32,1
Yaş	20 ve az	3	0,8	Aylık Kazanç	0-999	88	22,2
	21-30	31	7,8		1000-1999	187	47,2
	31-40	37	9,3		2000-2999	58	14,6
	41-50	54	13,6		3000-3999	40	10,1
	51 ve daha fazla	271	68,4		4000-4999	10	2,5
Aile Genişliği	Tek Kişilik	9	2,3		5000 ve üzeri	13	3,3
	İki Kişilik	42	10,6	Borçlanma İhtiyacı	Evet	65	16,4
	Üç Kişilik	46	11,6		Hayır	331	83,6
	Dört Kişilik	102	25,8	Fındık Üretimi Dışında Tarımsal Faaliyet	Yok	351	88,6
	Beş Kişilik	93	23,5		Hayvancılık	19	4,8
	Altı ve daha fazla	104	26,3		Çay Üretimi	19	4,8
Eğitim Durumu	Mezuniyet Yok	41	10,4		Kivi Üretimi	7	1,8
	İlkökul	190	48	Fındık Faaliyet Kapsamında	5 ve daha az	57	14,4
	Ortaokul	39	9,8		6-10	137	34,6

	Lise	51	12,9	Sahip Olunan Arazi (Dönüm)	11-15	75	18,9
	MYO	29	7,3		16-20	51	12,9
	Üniversite	46	11,6		21-25	33	8,3
Fındık Üretim Faaliyetiyle İlgilenme Süresi (yıl)	10 ve daha az	54	13,6	26-30	9	2,3	
	11-20	50	12,6	31-35	8	2,0	
	21-30	54	13,6	36-40	15	3,8	
	31-40	66	16,7	41 ve fazlası	11	2,8	
	41 ve fazlası	172	43,4				

3.2. Fındık Üretimi ve Mali Desteklere İlişkin Bulgular

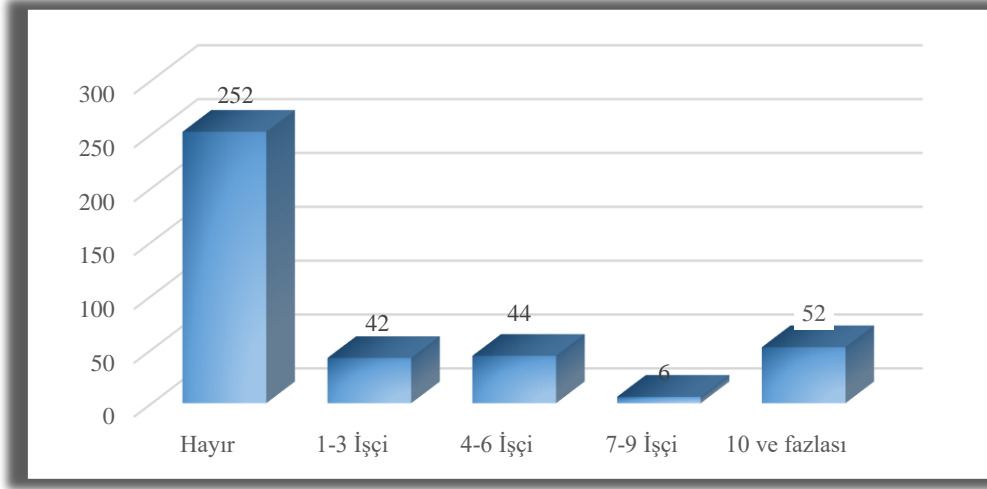
3.2.1. Fındık Üretim Maliyet ve Kazanca İlişkin Betimsel Bulgular

Grafik 1: Fındık üretiminde karşılaştığınız maliyet unsurları nelerdir?

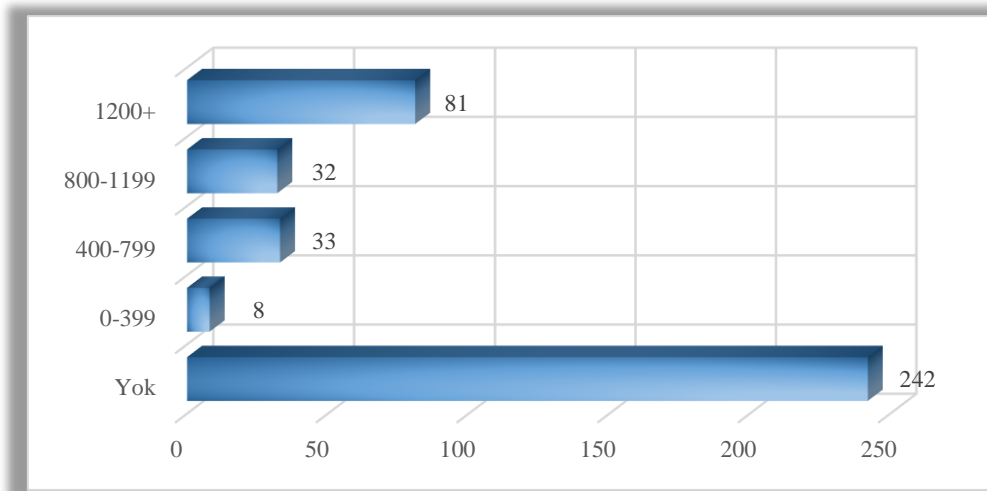
Katılımcıların fındık üretim faaliyeti sürecinde maliyet unsurlarının neler olduğu sorulmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğunun gübre, ilaç vs, mazot ve öğütme, ayırmaya dair maliyetleri bulunmaktadır. Bunların yanı sıra diğer kategorisinde değerlendirilebilecek depolama, taşıma vb. giderler de bulunabilmektedir.

Grafik 2: Geçmiş yıllar göz önüne alındığında, fındık üretim sürecinde aile üyeleri dışında işçi temin ediyor musunuz? Evet ise, ortalama kaç işçi temin ediyorsunuz?

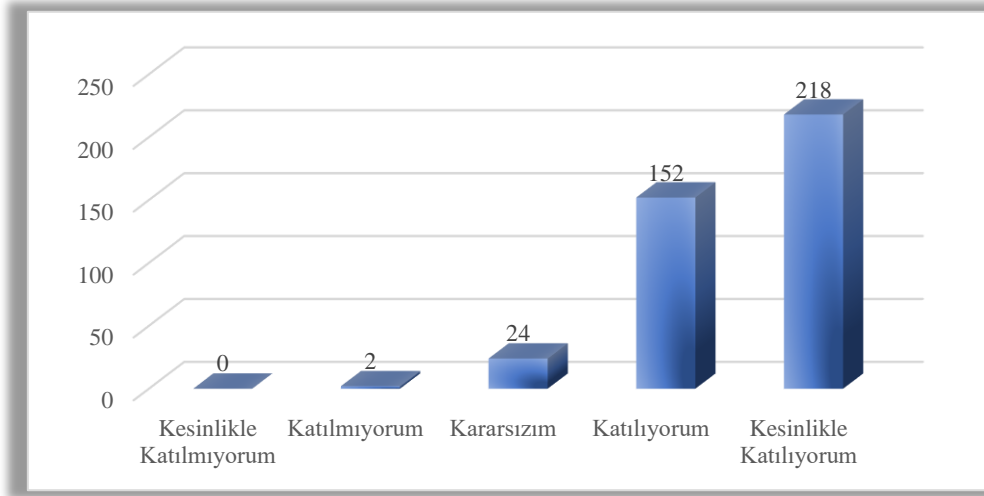

Grafik 2’den görüldüğü üzere katılımcıların büyük çoğunluğu (% 63,6) fındık faaliyetini aile üyeleri dışında işçi temin etmeksizin yürütmektedir. Bu da; tarımın karakteristik özelliklerinden sayılan iş ve aile yaşamının bütünlüğü olgusunu destekler niteliktedir (Tunçer ve Günay, 2017: 17). Ayrıca katılımcıların % 67,9’sının 15 dönüm ve altında arazi sahibi olması ve aile genişliğinin ise önemli düzeyde (% 75,6) dört ve daha fazla kişiden oluştuğu düşünüldüğünde, bu faktörlerin işçi ihtiyacını sınırladığı söylenebilir. İşçilik maliyetlerine ilişkin fikir edinmek adına grafik 3 incelendiğinde ise benzer şekilde; katılımcıların önemli bir kısmının fındık üretiminde işçilik maliyetiyle karşılaşmadığı, yalnızca % 20’sinin işçilik maliyetlerinin 1200 TL’yi aştığı görülmektedir.

Grafik 3: Fındık üretimi kapsamında siz ve aileniz dışında, temin ettiğiniz işçilerin oluşturduğu maliyet kaç TL’dir?

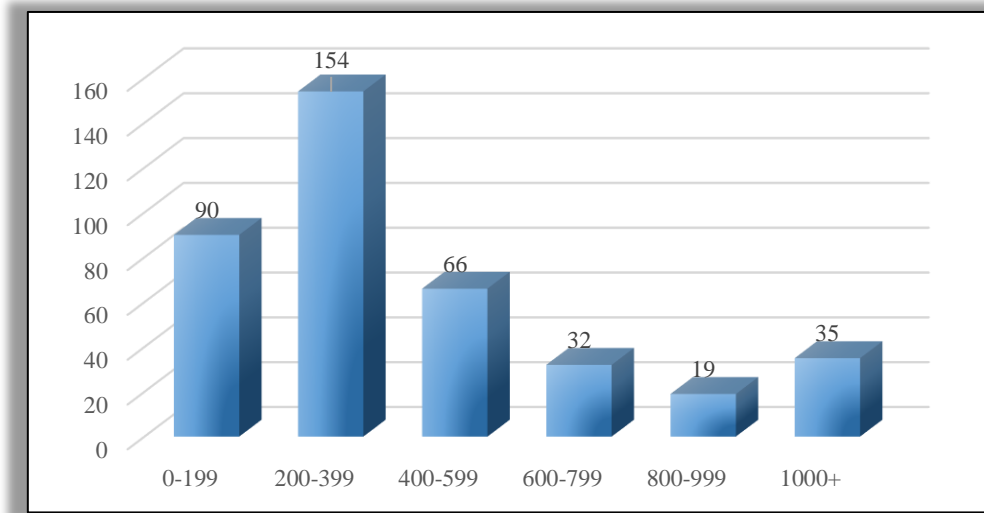

Grafik 4: Fındık üretiminde işçilik maliyetinin yüksek olduğunu düşünüyorum.

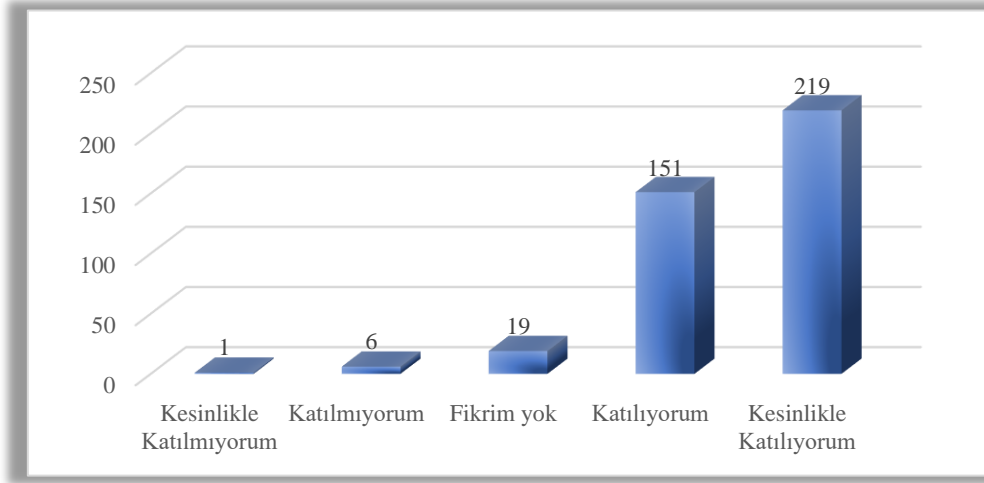
Katılımcılara fındık üretim faaliyetinde kullanılan işçiliğin maliyetine ilişkin algısı sorulduğunda çok önemli bir kısmının işçilik maliyetlerini yüksek bulduğunu söyleyebiliriz.

Grafik 5: Fındık üretiminde kullandığınız mazotun dönemlik maliyeti kaç TL'dir?

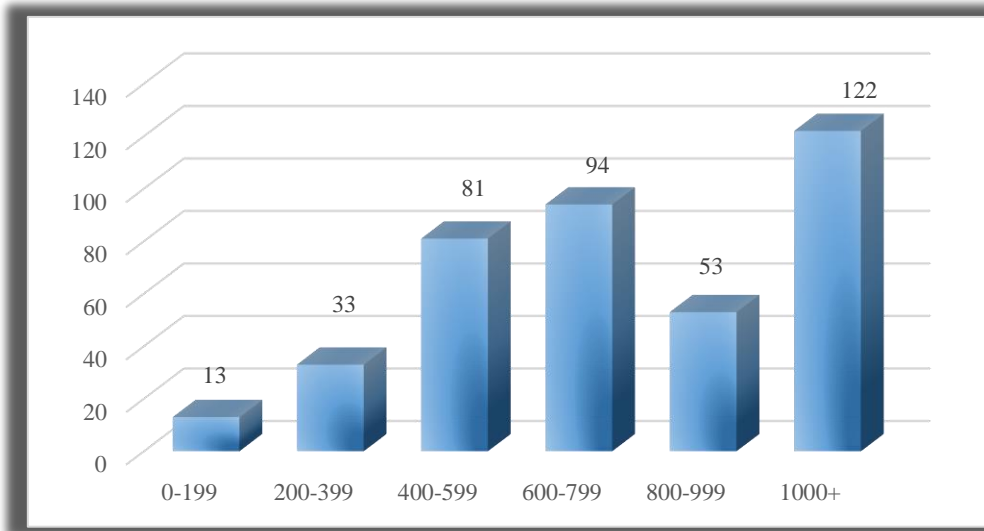
Fındık üretim sürecinde karşılaşılan maliyet unsurlarından biri olan mazot giderleri, özellikle arazinin fındık toplamaya hazır hale getirilmesi noktasında, otların temizlenmesi amacıyla ortaya çıkmaktadır. Elbette, karşılaşılan maliyet fındık faaliyetinin yürütüldüğü arazinin boyutu başta olmak üzere birçok faktörle yakından ilişkili olacaktır.

Grafik 6: Fındık üretiminde kullanılan mazot, benzin vb. ürünlerin pahalı olduğunu düşünüyorum.

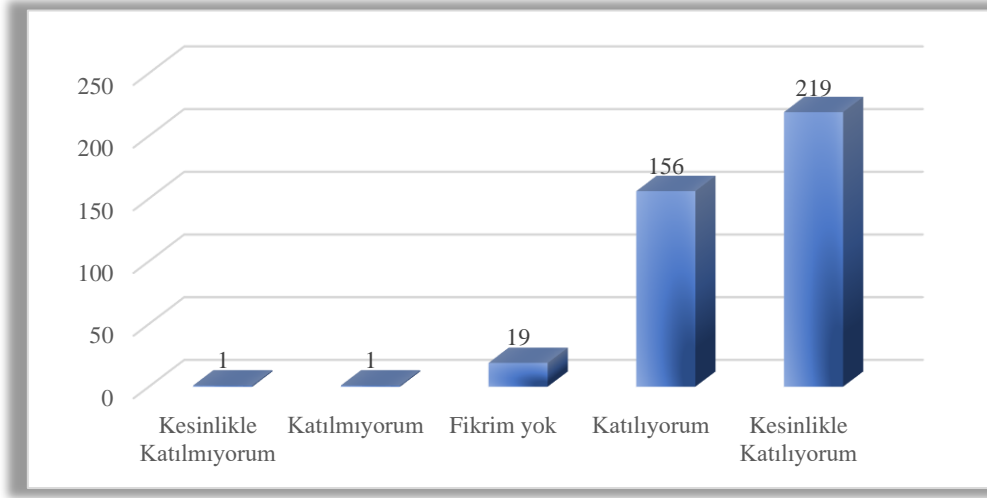
Benzer şekilde; katılımcıların büyük kısmının fındık üretiminde karşılaştıkları maliyet unsurlarından olan mazot, benzin vb. unsurların pahalı olduğunu düşünmektedirler.

Grafik 7: Fındık üretimi kapsamında kullandığınız gübre, ilaç vb. maddelerin oluşturduğu dönemlik maliyet kaç TL'dir?

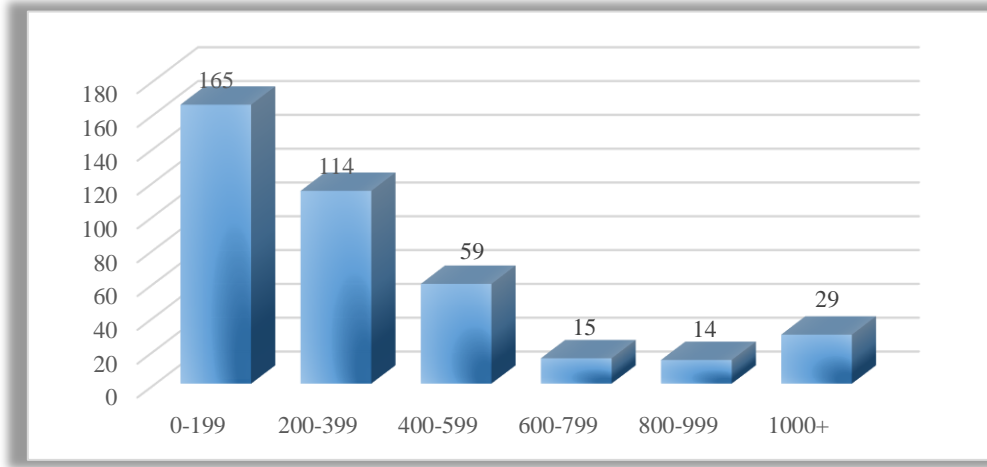
Grafik 7'den görüldüğü üzere fındık üretiminde verimi arttırmaya yönelik tedbirlerden biri olan gübre, ilaç vs. kullanımı fındık üreticileri açısından önemli bir gider kalemini meydana getirmektedir. Nitekim katılımcıların % 30,8'inin gübre, ilaçlama vb. unsurlara yönelik dönemlik maliyeti 1000 TL'nin üzerindedir.

Grafik 8: Fındık üretiminde gübre, ilaç vb. maddelerin pahalı olduğunu düşünüyorum.

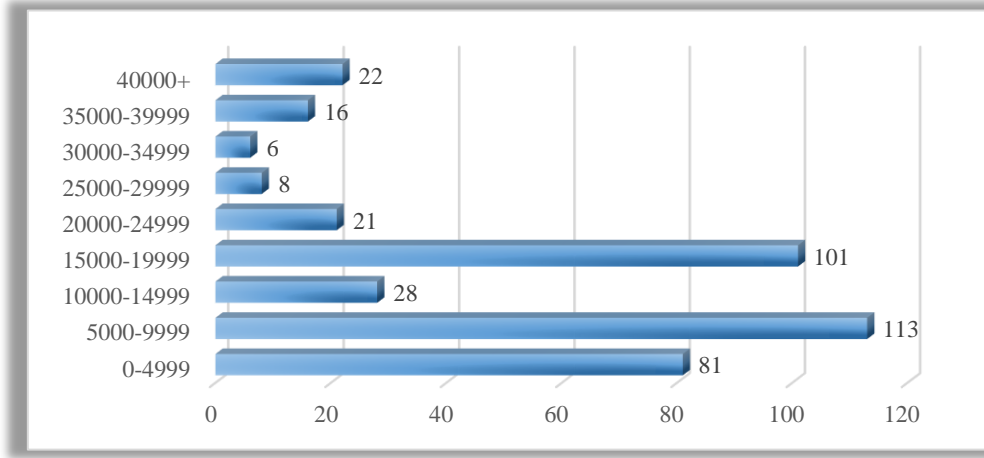
Öte yandan anket katılımcılarının büyük kısmı; fındık üretim faaliyeti kapsamında ortaya çıkan gübre, ilaç vb. girdilerin de pahalı olduğunu düşünmektedir.

Grafik 9: Fındık üretiminde diğer unsurların oluşturduğu dönemlik maliyet kaç TL'dir?

Fındık üretim sürecinde işçilik, budama, gübre, ilaç vb, öğütme ve ayırma gibi giderler dışında kalan maliyet unsurlarının tutarı sorulduğunda; katılımcıların % 70'inde söz konusu maliyetin 400 TL'nin altında olduğu bilgisi ortaya çıkmaktadır.

Grafik 10: Fındık üretim faaliyeti sonucunda elde ettiğiniz dönemlik kazanç kaç TL'dir?

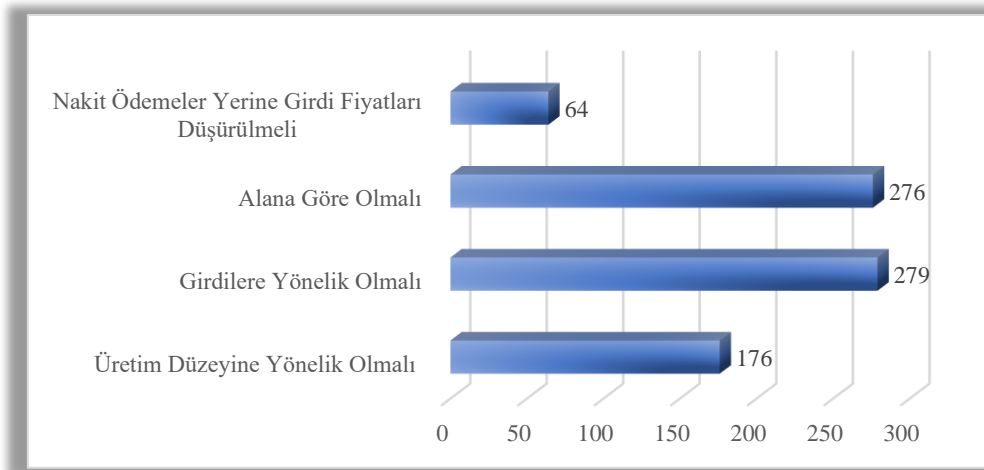

Katılımcılara, fındık faaliyeti sonucu elde ettikleri gelir sorulduğunda, katılımcıların yarısına yakınının dönemlik fındık faaliyeti sonucu 10000 TL'nin altında gelir elde ettiği bulgusuna ulaşılmaktadır.

3.2.2. Mali Desteklere Yönelik Betimsel Bulgular

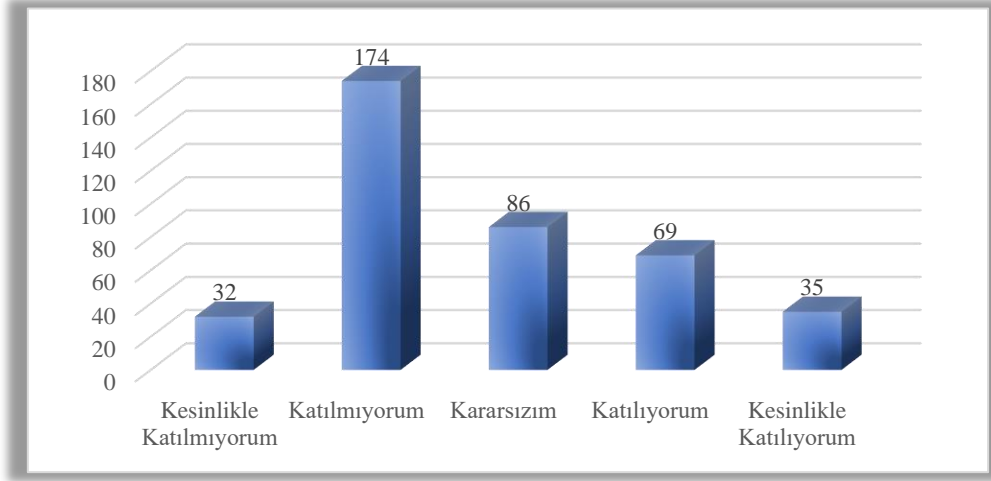
Çalışmanın bu kısmında fındık faaliyeti kapsamında edinilen mali desteklere yönelik bulgular ifade edilecektir.

Grafik 11: Size fındık üretimine yönelik mali desteklerin özellikleri nasıl olmalı?

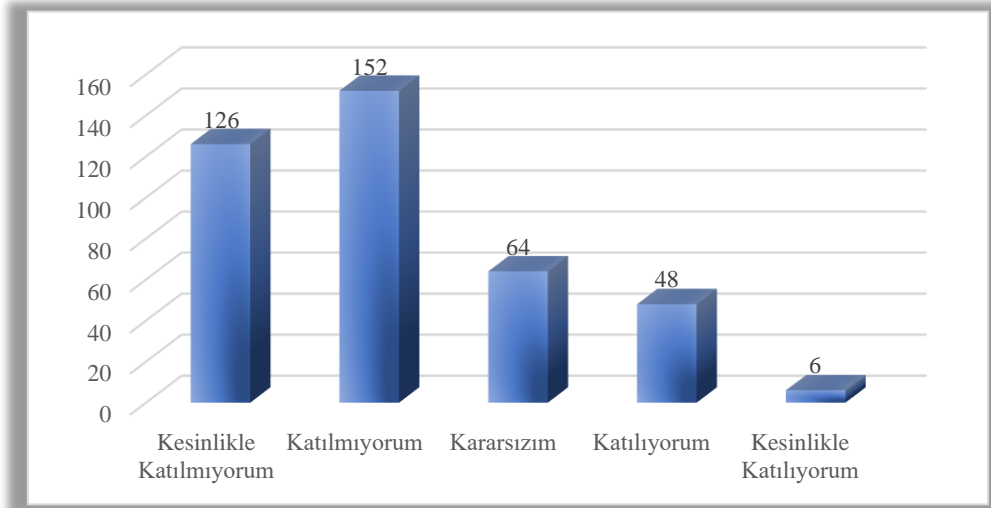
Katılımcılara mali desteklerin nasıl olması gerektiği sorulduğunda; önemli bir kısmının alana ve girdilere yönelik olması gerektiği ifade edilmiştir. Mevcut uygulamasıyla mali desteklerin bu tercihe uygun olduğu söylenebilir.

Grafik 12: Desteklerin çeşitliliği maliyet unsurlarını yeterince dikkate almaktadır.

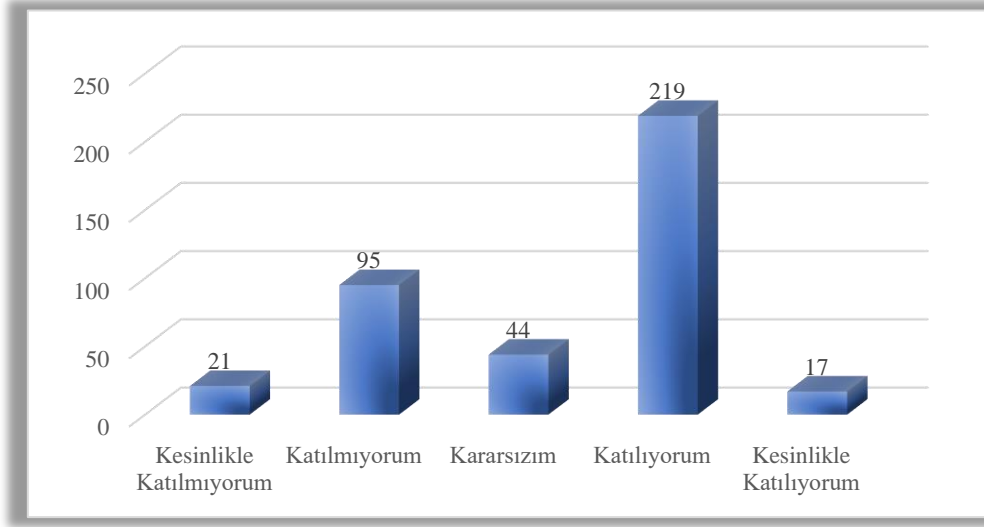
Katılımcılara fındık üretimine yönelik mali desteklerin maliyet unsurlarını yeterince dikkate alıp almadığı hakkındaki düşüncesi sorulmuştur. Buna göre; katılımcıların çoğunluğunun görüşü olumsuz olduğu görülmektedir. Mevcut destekler esas itibarıyla mazot ve gübre desteği ile alan bazı desteklerden oluşmaktadır.

Grafik 13: Yararlandığım mali desteklerin düzeyi maliyetleri karşılamakta yeterlidir.

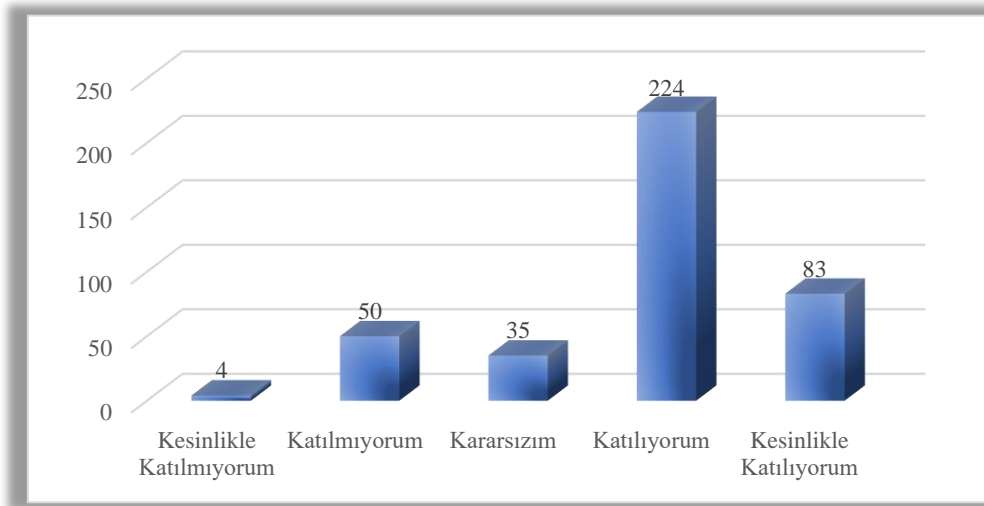
Anket katılımcılarına mali desteklerin yeterliliğine ilişkin görüşü sorulduğunda; katılımcıların % 70'inin mali desteklerin maliyetleri karşılamakta yetersiz olduğunu ifade ederken, katılımcıların sadece % 13'ü destek ödemelerini yeterli bulmaktadır.

Grafik 14: Desteklerin boyutu, üretim düzeyinin düşük olduğu yıllarda önemli bir kazanç unsurudur.

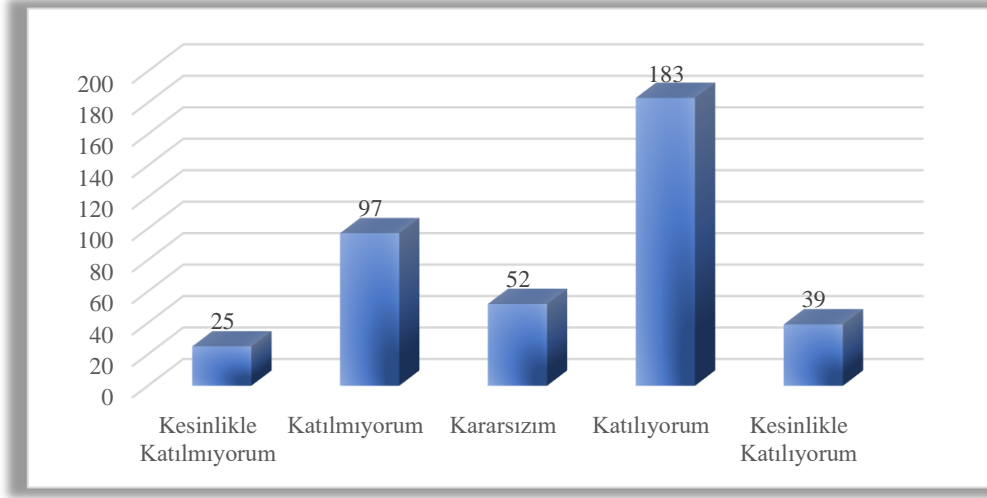
Grafik 14’de görüldüğü üzere katılımcıların önemli bir kısmı açısından mali destekler; üretimin düşük olduğu dönemlerde önemli bir kazanç unsuru olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle, mali desteklerin fındık üreticileri açısından önemli bir işlev barındırmasının yanı sıra, üretimin devamı açısından da motive edici bir rol oynadığı söylenebilir.

Grafik 15: Mali destek ödemelerinin gerçekleştiği ödeme döneminden memnunum.

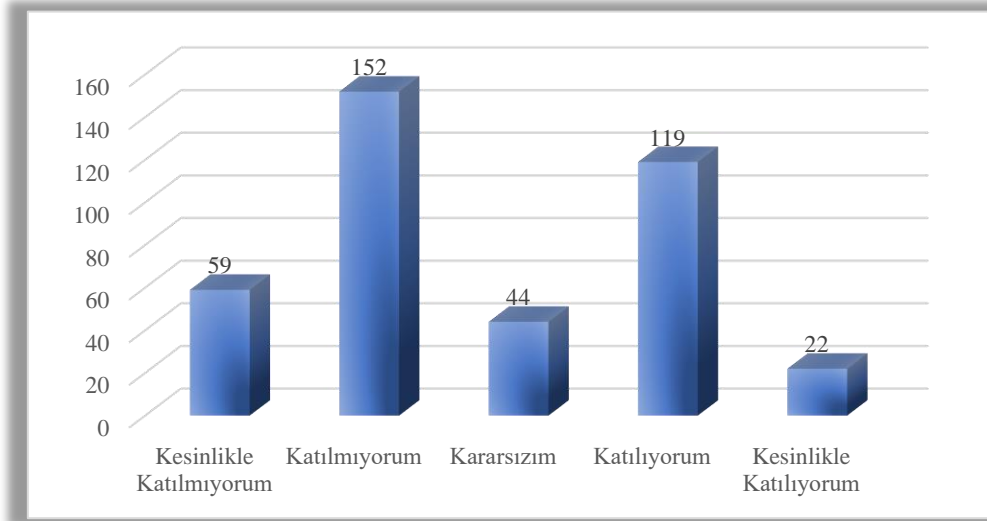
Fındık üretimine yönelik mali destek ödemelerine genellikle mart ayı sonu itibarıyla başlanmakta ve söz konusu destekler üreticiler tarafından ağırlıklı olarak üretim masraflarının (gübre, ilaç, ot biçimi vb.) karşılanmasında kullanılmaktadır (Gündüz vd., 2018: 57). Grafik 15’in de işaret ettiği üzere; anket katılımcılarının önemli çoğunluğunun mali desteklerin ödeme döneminden memnun olduğu söylenebilir.

Grafik 16: Mali destek alınma ilişkin gereken resmi işlemleri karmaşık buluyorum.

Fındık üretimi kapsamında sunulan mali desteklerden yararlanmak isteyen çiftçiler başvurularında, başvuru dilekçesi, fındık üretici belgesi vb. belgeleri ilgili idareye sunmaktadır. Anket kapsamında katılımcılara söz konusu evrak işlemlerinin karışık olup olmadığı sorulmuştur. Grafik 16'ya göre katılımcıların % 56'sı evrak sunumu vb. resmi prosedürü karışık bulmaktadır.

Grafik 17: Fındık üretim sürecinde yararlandığım mali desteklerden genel olarak memnunum.

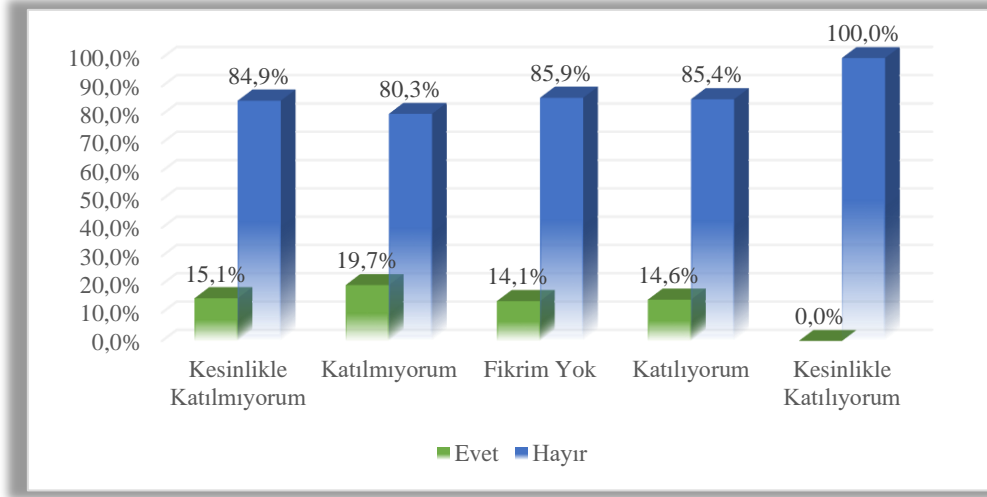

Grafik 17'de katılımcıların fındık faaliyeti kapsamında sunulan mali desteklerden genel anlamıyla memnun olup olmadıkları sorusuna verdikleri cevapların dağılımı görülmektedir. Buna göre; katılımcıların % 35'i mali desteklerden memnun olduğunu, % 54'ü ise memnun olmadığını ifade ederken, % 11'i ise kararsız kalmıştır.

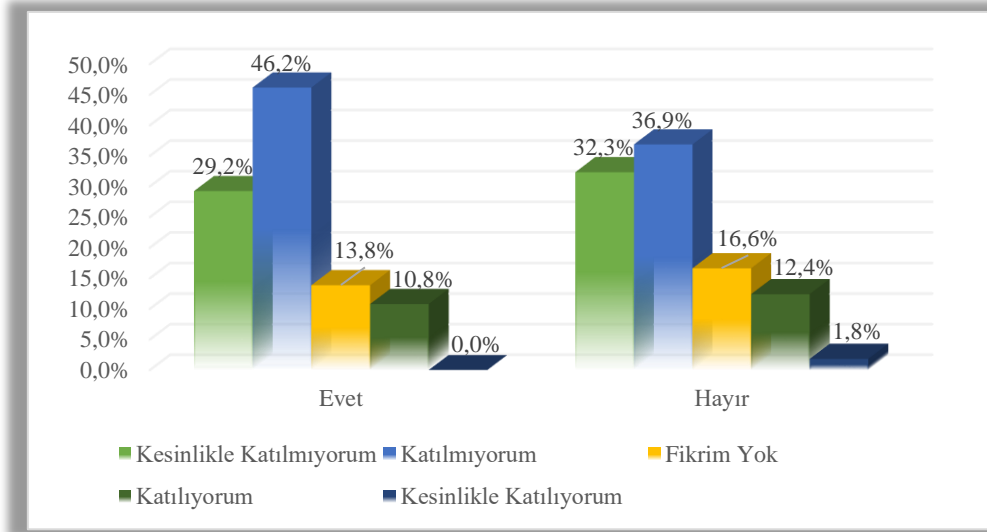
3.2.3. Mali Desteklerin Yeterliliğine İlişkin Bulgular

3.2.3.1. Mali Desteklerin Yeterliliği ve Kredi Kullanım İhtiyacı⁵

Grafik 18: Mali Desteklerin Yeterliliği ve Kredi Kullanım İhtiyacı

Grafik 19: Kredi Kullanım İhtiyacı ve Mali Desteklerin Yeterliliği

Grafik 18 'de "Yararlandığım mali desteklerin düzeyi maliyetleri karşılamakta yeterlidir" ifadesi ile "Fındık üretim sürecinde kredi/borçlanma ihtiyacı yaşıyor musunuz?" sorusuna yönelik çapraz tablo analizi sunulmuştur. Buna göre; mali desteklerin yeterli olduğu fikrine kesinlikle katılmayanların % 84,9'u fındık üretim sürecinde borçlanma ihtiyacı yaşamamaktadır. Öte yandan kesinlikle katılıyorum ifadesini benimseyenlerin tamamı, borçlanma ihtiyacı yaşamadığını ifade etmiştir. Grafik 19'da ise; borçlanma ihtiyacı yaşamadığını ifade edenlerin yalnızca %

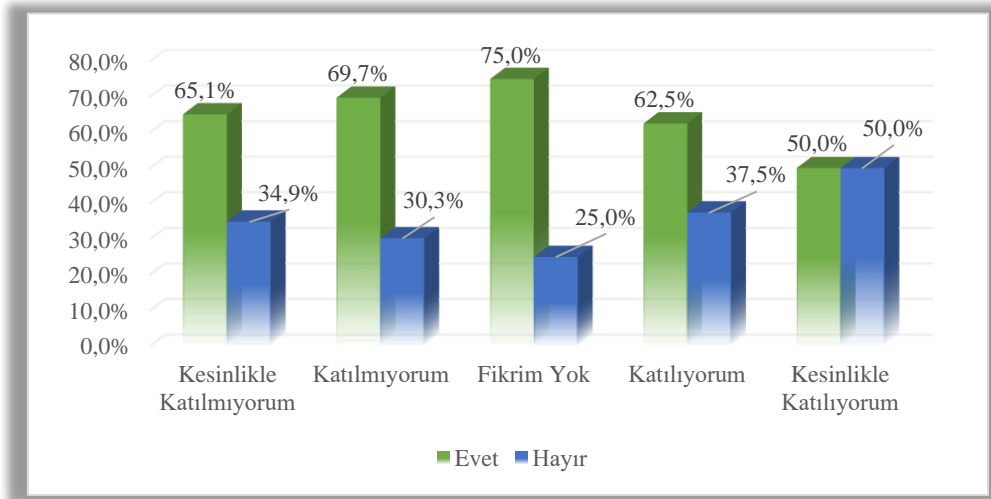
⁵ Pearson Kikare katsayısı 2.940 (p=0.568). H0 hipotezi: Gruplar arasında ilgi yoktur şeklindedir. Ki kare testine göre bu hipotez kabul edilmiştir.

14,2'sinin mali desteklerin üretim maliyetlerine yeterli olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Ancak, borçlanma ihtiyacına ilişkin iki grubun da ağırlıklı olarak mali desteklerin maliyetleri karşılamadığı düşüncesine sahip olduğu söylenebilir.

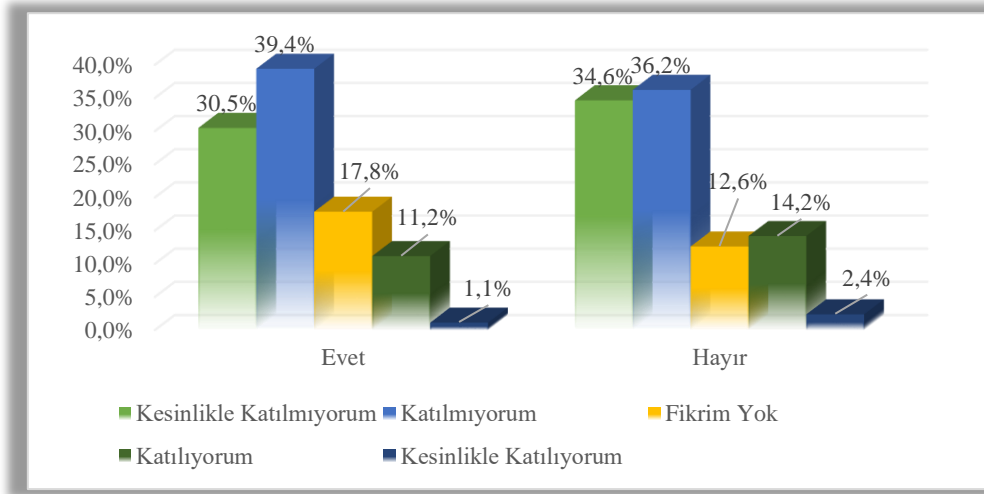
Öte yandan; ele alınan iki değişken arasında ilgi bulunmamaktadır. Yukarıdaki grafiklerden de anlaşılacağı üzere; katılımcıların çoğunun mali desteklerin yetersiz olduğunu düşünmesine rağmen, kredi/borçlanma ihtiyacı yaşamadıkları gözlenmektedir. Elbette ki, gerek kredi/borçlanma ihtiyacını gerekse mali desteklerin maliyetleri karşılama düzeyini etkileyen birçok faktör olduğu unutulmamalıdır. Borçlanma ihtiyacının belirleyicileri arasında; çiftçinin kullanılabilir gelir düzeyi, kredi imkanları vs. faktörler bulunabilirken, mali desteklerin maliyet unsurlarına yeterliliği içinse; üretim sürecinde karşılaşılan maliyetlerin çeşitliliği ve değişken maliyetlerin düzeyi gibi faktörler bulunmaktadır.

3.2.3.2. Mali Desteklerin Yeterliliği ve Tarım Dışı Kazanç Durumu⁶

Grafik 20: Mali Desteklerin Yeterliliği ve Tarım Dışı Kazanç Durumu

⁶ Pearson Kikare katsayısı 3.701 (p=0.448). H0 hipotezi: Gruplar arasında ilgi yoktur şeklindedir. Ki kare testine göre bu hipotez kabul edilmiştir.

Grafik 21: Tarım Dışı Kazanç Durumu ve Mali Desteklerin Yeterliliği

Grafik 20’de “Yararlandığım mali desteklerin düzeyi maliyetleri karşılamakta yeterlidir” ifadesi ile “Tarım dışı geliriniz var mı?” sorusuna yönelik çapraz tablo analizi sunulmuştur. Grafikler incelendiğinde; mali desteklerin yeterli olduğuna kesinlikle katılmayanların % 65,1’nin tarım dışı kazanç sağladığı, kesinlikle katılıyorum diyenlerin ise yarısının tarım dışı kazanca sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaklaşık % 70’i tarım dışı gelire sahip olmakla birlikte; söz konusu kitlenin % 60’ının aylık ortalama geliri 1000-1999 TL arasındadır. Öte yandan; tarım dışı gelir durumuna ilişkin iki grubun da ağırlıklı olarak mali desteklerin maliyetleri karşılamadığı görüşünü taşıdığı söylenebilir. Dolayısıyla analiz; “Yararlandığım mali desteklerin düzeyi maliyetleri karşılamakta yeterlidir” ifadesinin “Tarım dışı geliriniz var mı?” ifadesi ile de bir ilgisi bulunmadığına işaret etmektedir. Mali desteklerin fındık üretim sürecinde karşılaşılabilecek maliyet unsurlarına yeterliliğine yönelik çıkarım yapılabilmesi adına farklı birçok faktörün birlikte analiz edilmesi gelecekteki çalışmalar açısından motivasyon taşıyabilir.

3.2.4. Mali Desteklerden Memnuniyet ile Değişkenler Arasındaki İlişki⁷

Çalışmanın bu kısmında anket katılımcılarının *mali desteklerden genel olarak memnunum* ifadesi ile cinsiyet, eğitim düzeyi, aylık kazanç, aile genişliği, temin edilen işçi sayısı ve fındık faaliyetinin gerçekleştirildiği arazinin boyutu arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı değerlendirilecektir. Bu doğrultuda parametrik hipotez testleri arasında yer alan *t* ve *one-way anova* (tek yönlü varyans analizi) testleri uygulanmıştır ve gruplar arasındaki farkı belirleyebilmek için tukey testi kullanılarak ve anlamlılık seviyesi $p < 0,05$ olarak alınmıştır. Ayrıca mali desteklerden memnuniyet ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır.

⁷ Cronbach Alpha katsayısı 0,643’tür. Buna göre ankette kullanılan soruların iç tutarlılığa sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 7: Araştırma Grubunun Cinsiyet Değişkenine Göre Mali Desteklerden Memnuniyet Düzeyine İlişkin T Testi

	N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Kadın	135	2,6000	1,16670	1,488	0,138
Erkek	261	2,4291	1,03764		

Tablo 7 incelendiğinde cinsiyet değişkeni ile fındık üretimine yönelik mali desteklerden memnuniyet düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($t=1,488$, $p=0,138>0,05$). Ancak kadınların memnuniyet ortalama değeri ($\bar{x}=2,6000$) iken, erkeklerin ise mali desteklerden memnuniyete ilişkin ortalama değeri ($\bar{x}=2,4291$)'dir. Bu da bize kadın çiftçilerin mali desteklerden memnuniyet düzeyinin erkeklerden kısmen daha fazla olduğunu göstermektedir.

Tablo 8: Araştırma Grubunun Eğitim Değişkenine Göre Mali Desteklerden Memnuniyet Düzeyine İlişkin One-Way Anova Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

Mezuniyet		KT	Sd	KO	f	p
Yok	Gruplar arası	14,686	5	2,937	2,544	0,028
İlkokul		450,251	390	1,154		
Mezunu	Grup içi					
Ortaokul						
Mezunu						
Lise Mezunu						
Yüksekokul						
Mezunu						
Üniversite						
Mezunu						

Tablo 9'da görüldüğü üzere eğitim düzeylerine göre fındık faaliyetine yönelik mali destek temin eden katılımcıların bu desteklerden memnuniyet düzeyine ilişkin one-way anova testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım sunulmuştur. Söz konusu dağılım incelendiğinde; eğitim değişkeni ile mali desteklerden memnuniyet düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olduğu düşünülmektedir ($f=2,544$, $p=0,028<0,05$). Her ne kadar one-way anova testi gruplar arasında anlamlı bir fark olduğunu gösterse de, tablo 10'da sunulan tukey testi sonuçlarına göre gruplar arasında fark tespit edilememiştir.

Tablo 9: Araştırma Grubunun Eğitim Değişkenine Göre Mali Destek Memnuniyet Düzeyine İlişkin Tukey Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

	Eğitim düzeyi	Ortalamalar Farkı	p
Mezuniyet Yok	İlkokul Mezunu	0,229782	0,816
	Ortaokul Mezunu	0,141338	0,991
	Lise Mezunu	0,403156	0,474
	Yüksekokul Mezunu	0,549201	0,286
	Üniversite Mezunu	0,473489	0,315
İlkokul Mezunu	Mezuniyet Yok	0,229782	0,815
	Ortaokul Mezunu	0,371120	0,364
	Lise Mezunu	0,173375	0,910
	Yüksekokul Mezunu	0,319419	0,670
	Üniversite Mezunu	0,243707	0,738
Ortaokul Mezunu	Mezuniyet Yok	0,141338	0,991
	İlkokul Mezunu	0,371120	0,364
	Lise Mezunu	0,544495	0,164
	Yüksekokul Mezunu	0,690539	0,094
	Üniversite Mezunu	0,614827	0,092
Lise Mezunu	Mezuniyet Yok	0,403156	0,474
	İlkokul Mezunu	0,173375	0,910
	Ortaokul Mezunu	0,544495	0,164
	Yüksekokul Mezunu	0,146045	0,992
	Üniversite Mezunu	0,070332	0,999
Yüksekokul Mezunu	Mezuniyet Yok	0,549201	0,285
	İlkokul Mezunu	0,319419	0,670
	Ortaokul Mezunu	0,690539	0,094
	Lise Mezunu	0,146045	0,992
	Üniversite Mezunu	0,075712	0,999
Üniversite Mezunu	Mezuniyet Yok	0,473489	0,315
	İlkokul Mezunu	0,243707	0,738
	Ortaokul Mezunu	0,614827	0,092
	Lise Mezunu	0,070332	0,999
	Yüksekokul Mezunu	0,075712	0,999

Ayrıca mali desteklerden memnuniyet düzeyi ile eğitim arasındaki ilişkinin tespit edilmesi adına yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 10: Katılımcıların Mali Desteklerden Memnuniyet İle Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki (Pearson Korelasyon İlişkisi)

Değişkenler	N	Pearson (r)	p
Eğitim Düzeyi Mali desteklerden genel olarak memnunum.	396	0,122	0,015

Yapılan Pearson korelasyon analizi sonucunda mali desteklerden genel olarak memnunum ifadesi ile eğitim düzeyi arasında istatistiksel olarak 0.05 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=0,122$, $p=0.015$; $p<0.05$). Bir başka ifade ile mali desteklerden memnuniyet ile eğitim düzeyi arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre eğitim düzeyi arttıkça mali desteklerden memnuniyetin de arttığı söylenebilir ancak ilişkinin düzeyi oldukça zayıftır (0,122).

Tablo 11: Araştırma Grubunun Aylık Kazanç Değişkenine Göre Mali Desteklerden Memnuniyet Düzeyine İlişkin One-Way Anova Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

0-999		KT	Sd	KO	f	p
1000-1999	Gruplar arası	7,958	5	1,591	1,358	0,239
2000-2999						
3000-3999	Grup içi	456,977	390	1,171		
4000-4999						
5000 ve üzeri						

Tablo 11 incelendiğinde; fındık faaliyetine yönelik mali desteklerden memnuniyet düzeyi ile aylık kazanç arasında anlamlı bir fark bulunmadığı gözlenmektedir ($f=1,358$, $p=0,239>0,05$).

Tablo 12: Katılımcıların Mali Desteklerden Memnuniyeti İle Aylık Ortalama Kazancı Arasındaki İlişki (Pearson Korelasyon İlişkisi)

Değişkenler	N	Pearson (r)	p
Aylık Ortalama Kazanç Mali desteklerden genel olarak memnunum.	396	-0,026	0,604

Tablo 12’de ise; söz konusu değişkenler için Pearson korelasyon analizi sonuçları sunulmaktadır. Buna göre; katılımcıların mali desteklerden memnuniyeti ile aylık ortalama kazancı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($r=-0,032$, $p=0,604>0,05$).

Tablo 13: Araştırma Grubunun Aile Genişliği Değişkenine Göre Mali Desteklerden Memnuniyet Düzeyine İlişkin One-Way Anova Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

		KT	Sd	KO	f	p
Tek Kişilik						
İki Kişilik	Gruplar arası	5,884	5	1,176	0,999	0,417
Üç Kişilik						
Dört Kişilik	Grup içi	459,052	390	1,177		
Beş Kişilik						
Altı ve daha fazla						

Tablo 13 incelendiğinde; fındık faaliyetine yönelik mali desteklerden memnuniyet düzeyi ile aile genişliği arasında anlamlı bir fark bulunmadığı gözlenmektedir ($f=0,999$, $p=0,417>0,05$).

Tablo 14: Katılımcıların Mali Desteklerden Memnuniyeti İle Aile Genişliği Arasındaki İlişki (Pearson Korelasyon İlişkisi)

Değişkenler	N	Pearson (r)	p
Aile Genişliği	396	-0,102	0,042
Mali desteklerden genel olarak memnunum.			

Öte yandan, söz konusu değişkenler için Pearson korelasyon analizi sonuçları tablo 14’de sunulmuştur. Buna göre aile genişliği ile mali desteklerden memnuniyet arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır ($r= -0,102$, $p=0.042<0.05$) ancak ilişki oldukça zayıf düzeydedir.

Tablo 15: Araştırma Grubunun Temin Edilen İşçi Değişkenine Göre Mali Desteklerden Memnuniyet Düzeyine İlişkin One-Way Anova Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

		KT	Sd	KO	f	p
Yok						
1-3 İşçi	Gruplar arası	13,247	4	3,311	2,866	0,023
4-6 İşçi						
7-9 İşçi	Grup içi	451,689	391	1,155		
10 ve Fazlası						

Tablo 15’de görüldüğü üzere, fındık faaliyetine yönelik mali desteklerden memnuniyet düzeyi ile aile üyeleri dışında temin edilen işçi sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($f=0,866$, $p=0,023<0,05$). Gruplar arasındaki farklılığın kaynağını tespit edebilmek adına tukey testi tablo 14’te sunulmaktadır.

Tablo 16: Araştırma Grubunun Temin Edilen İşçi Değişkenine Göre Mali Destek Memnuniyet Düzeyine İlişkin Tukey Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

	İşçi Sayısı	Ortalamalar Farkı	p
Yok	1-3 İşçi	0,19444	0,814
	4-6 İşçi	0,14466	0,923
	7-9 İşçi	0,76587	0,420
	10 ve Fazlası	0,48382*	0,027
1-3 İşçi	Yok	0,19444	0,814
	4-6 İşçi	0,04978	0,999
	7-9 İşçi	0,57143	0,741
	10 ve Fazlası	0,28938	0,693
4-6 İşçi	Yok	0,14466	0,923
	1-3 İşçi	0,04978	0,999
	7-9 İşçi	0,62121	0,674
	10 ve Fazlası	0,33916	0,537
7-9 İşçi	Yok	0,76587	0,420
	1-3 İşçi	0,57143	0,741
	4-6 İşçi	0,62121	0,674
	10 ve Fazlası	0,28205	0,974
10 ve Fazlası	Yok	0,48382*	0,027
	1-3 İşçi	0,28938	0,693
	4-6 İşçi	0,33916	0,537
	7-9 İşçi	0,28205	0,974

Tablo 16’te sunulan sonuçlar incelendiğinde; aile üyeleri dışında işçi temin etmeyen katılımcılar ile 10 ve daha fazla işçi temin eden katılımcıların arasında memnuniyet düzeyi açısından anlamlı bir fark tespit edildiği ve ortalama farkının 0,48382 olduğu görülmektedir.

Tablo 17: Katılımcıların Mali Desteklerden Memnuniyeti İle Temin Edilen İşçi Sayısı Arasındaki İlişki (Pearson Korelasyon İlişkisi)

Değişkenler	N	Pearson (r)	p
İşçi Sayısı Mali desteklerden genel olarak memnunum.	396	-0,158	0,002

Tablo 17’de sunulan pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre; temin edilen işçi düzeyi ile mali desteklerden memnuniyet arasında anlamlı ve negatif bir ilişki

bulunmaktadır ($r=-0,158$, $p=0.002<0.05$). Buna göre fındık faaliyeti kapsamında aile üyeleri dışında temin edilen işçi sayısı arttıkça, mali desteklerden memnuniyet düzeyinin azaldığı söylenebilir ancak ilişki katsayısı oldukça düşüktür ($-0,158$).

Tablo 18: Araştırma Grubunun Arazi Boyutu Değişkenine Göre Mali Desteklerden Memnuniyet Düzeyine İlişkin One-Way Anova Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

5 ve daha az		KT	Sd	KO	f	p
6-10	Gruplar arası	10,639	8	1,329	1,132	0,339
11-15						
16-20	Grup içi	454,297	387	1,173		
21-25						
26-30						
31-35						
36-40						
41 ve fazlası						

Tablo 18’de görüldüğü gibi, sahip olunan fındık arazi boyutu ile mali desteklerden memnuniyet arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($f=1,132$, $p=0,39>0,05$).

Tablo 19: Katılımcıların Mali Desteklerden Memnuniyeti İle Arazi Boyutu Arasındaki İlişki (Pearson Korelasyon İlişkisi)

Değişkenler	N	Pearson (r)	p
Arazi boyutu Mali desteklerden genel olarak memnunum.	396	-0,032	0,521

Tablo 19’da ise; söz konusu değişkenler için Pearson korelasyon analizi sonuçları sunulmaktadır. Buna göre; fındık faaliyetinin gerçekleştirildiği arazinin boyutu ile mali desteklerden memnuniyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($r=-0,032$, $p=0,521>0,05$). Yani, arazinin boyutu mali desteklerden memnuniyeti pozitif veya negatif olarak etkilememektedir.

SONUÇ

Tarım sektörü; doğal şartlara bağımlılık, sektördeki risk ve belirsizliklerin fazla oluşu ve çiftçilerin yaşam kalitesinin iyileştirilmesi gibi gerekçelerle desteklenmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu gerçeğin yanı sıra tarımın öneminin bilinciyle Türkiye geçmişten günümüze tarımsal faaliyetlere yönelik çeşitli destekleme politikaları uygulamıştır. Fındık üretim faaliyeti de; Türkiye açısından dünya üretimindeki ve ticaretindeki

yeri, istihdama ve ekonomiye katkısıyla söz konusu tarımsal faaliyet alanlarından biri olmuştur.

Türkiye’de Fiskobirlik’in destekleme alımlarıyla başlayan tarımsal destekleme politikaları, TMO’nun sorumluluğunda devam etmiş ve Yeni Fındık Stratejisi’yle son bulan TMO’un destekleme alımı politikaları yerini alan bazı gelir desteği ve ruhsatsız alanlarda fındık yetiştiricileri için alternatif ürüne geçmeleri halinde telafi edici ödemelere bırakmıştır. Bunun yanı sıra üretimde karşılaşılan maliyetlerden olan mazot ve gübre gibi unsurlara yönelik mazot ve gübre desteği sunulmaktadır. Fındık faaliyetine yönelik söz konusu desteklerin fındık üretim sürecinde karşılaşılan maliyetleri karşılama yetisini ve çiftçilerin bu desteklerden memnuniyet düzeyini değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma kapsamında; Giresun ilinde 396 fındık üreticisine yönelik anket uygulanmıştır. Ulaşılan bulguları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür;

- ✓ Maliyet unsurlarına yönelik frekans analizi sonucunda; katılımcıların çok büyük bir kısmının gübre, ilaç, öğütme ve ayırma gibi maliyet unsurları bulunurken, % 63,9’unun üretim sürecinde aile üyeleri dışında işçi temin etmemektedir. Ayrıca katılımcıların % 93’ü işçilik maliyetlerinin yüksek olduğunu düşünmektedir.
- ✓ Öte yandan; katılımcıların yalnızca % 8’inin benzin ve mazot maliyetleri dönemlik 1000 TL’nin üzerindeyken, gübre, ilaç vb. unsurlara yönelik dönemlik maliyetleri 1000 TL’nin üzerinde olan katılımcılar toplam katılımcıların % 35’ini oluşturmaktadır. Ancak katılımcıları açısından her iki maliyet unsurunun da yüksek olduğuna dair bir algı bulunmaktadır.
- ✓ Katılımcıların yarıdan fazlasının fındık faaliyeti sonucu dönemlik kazancı 10000 TL’nin altındadır.
- ✓ Mali desteklere yönelik frekans analizi sonucunda; katılımcıların büyük bir kısmının mali desteklerin hem alana hem de girdilere yönelik olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu yönüyle; mevcut desteklerin bu tercihe uygun olduğu belirtilebilir. Ayrıca katılımcıların büyük kısmı, mali desteklerin maliyet unsurlarını yeterince dikkate almadığını ifade etmiştir.
- ✓ Benzer şekilde katılımcıların % 70’i mali desteklerin maliyetleri karşılamakta yeterli olmadığını iddia etmektedir. Öte yandan; mali desteklerin üretimin düşük olduğu yıllarda önemli bir gelir unsuru niteliği taşıdığı katılımcıların büyük kısmı tarafından benimsenmektedir.
- ✓ Katılımcıların % 77’si mali desteklerin ödeme döneminden memnun görünürken, % 56’sı mali desteklerin temin edilmesi sürecinde karşılaşılan resmi işlemleri karışık bulmaktadır.
- ✓ Çapraz tablo analizi sonucu; mali desteklerin yeterliliğine ilişkin frekans dağılımı ile gerek kredi kullanım ihtiyacı gerekse tarım dışı kazancın varlığı arasında bir ilgi bulunamamıştır. Elbette ki, söz konusu değişkenleri etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Tarım dışı kazancın düzeyi, kredi imkanları başta olmak üzere farklı faktörlerin göz önüne alınması yeni çalışmalar için motivasyon oluşturabilir.

- ✓ *Fındık üretim sürecinde yararlandığım mali desteklerden genel olarak memnunum* şeklindeki likert tipi ifade ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($t=1,488$, $p=0,138>0,05$). Ancak kadın çiftçilerin memnuniyet düzeyi ortalaması erkeklerden kısmen fazladır.
- ✓ Öte yandan; söz konusu ifade ile eğitim değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmakla beraber ($f=2,544$, $p=0,028<0,05$); tukey testi sonuçlarına göre gruplar arasında farklılık tespit edilememiştir. Ancak Pearson korelasyon analizi sonucunda mali desteklerden memnuniyet ile eğitim düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur ($r=0,122$, $p=0,015$; $p<0,05$). Eğitim düzeyi arttıkça mali desteklerden memnuniyetin arttığı söylenebilir.
- ✓ Aylık kazanç değişkeni ile mali desteklerden memnuniyet arasında anlamlı bir fark bulunmadığı gibi ($f=1,358$, $p=0,239>0,05$), Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre anlamlı bir ilişki de bulunmamaktadır ($r= -0,026$, $p=0,604>0,05$).
- ✓ Aile genişliği değişkeni ile mali desteklerden memnuniyet arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken ($f=0,999$, $p=0,417>0,05$), Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır ($r= -0,102$, $p=0,042<0,05$).
- ✓ Öte yandan; temin edilen işçi değişkeni ile mali desteklerden memnuniyet arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($f=0,866$, $p=0,023<0,05$). Tukey testi sonucunda farkın kaynağı, işçi temin etmeyen katılımcılar ile on ve daha fazla işçi temin eden katılımcılar arasında olduğu anlaşılmıştır ve ortalama farkı 0,48382'dir. Ayrıca Pearson korelasyon analizine göre; iki değişken arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır ($r=-0,158$, $p=0,002<0,05$). Buna göre temin edilen işçi sayısı arttıkça; mali desteklerden memnuniyetin azaldığı söylenebilir.
- ✓ Arazi boyutu ile mali desteklerden memnuniyet arasında anlamlı bir fark bulunmamakla birlikte ($f=1,132$, $p=0,39>0,05$); Pearson korelasyon analizi sonucuna göre anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilememiştir ($r=-0,032$, $p=0,521>0,05$).

KAYNAKÇA

Dinler, T., Yaltırık, A., Çetin, B., Özkan, B., Gülçubuk, B., Sürmeli, E., Ekmen, E., Saner, G., Akçaöz, H., Uysal Ö. K., Karaaslan, S., Kıymaz, T., 2005, Tarımda Risk Yönetimi ve Tarım sigortaları, Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005, Ankara.

Doğanay, H. (2012), "Türkiye Fındık Meyvacılığındaki Yeni Gelişmeler", Eastern Geographical Review, 27.

Fair Labor Association (2011), “Assessment of the Hazelnut Supply Chain and Hazelnut Harvest in Turkey”, <http://www.fairlabor.org/report/assessment-hazelnut-supply-chain-and-hazelnut-harvest-turkey>, (13.05.20).

FAO (2020), <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>, (17.05.20).

Giresun Ticaret Borsası (2015), “Piyasa Analizleri”, <http://www.giresuntb.org.tr/images/piyasaanalizi2.pdf>, (16.05.20).

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2018), “Destekleme Bülteni 2018”, <https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/TARIMSAL%20DESTEKLER%202018.pdf>, (03.01.2020).

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2016), “2016 Yılı Fındık Raporu”, <http://koop.gtb.gov.tr/data/58e5f49b1a79f54dd851b458/2016%20F%C4%B1nd%C4%B1k%20Raporu.pdf>, (06.04.2020).

Gündüz, R., Topak, C., Yazar, Ö. M., Küçükkavruk, K. ve Aksakal, E. (2018), Fındık Sektör Araştırması Raporu, <https://goo.gl/FqxmUu>, (20.05.20).

Kayalak, S. (2009), Türkiye Fındık Piyasasındaki Ekonomik Değişkenlerin Yapısal Değişimi ve Zaman Serisi Analizi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

----- (2012), “Türkiye’de ve Dünyada Fındık Politikaları”, Tarım Ekonomisi Dergisi, 2012; 18 (2): 43–53.

KİB (2017), <http://www.kib.org.tr/files/downloads/2017-ULKELELER.pdf>, (11.03.20).

Kılıç O., Ceyhan V. ve Alkan I. (2009), “Determinants of economic efficiency: A case study of hazelnut (*Corylus avellana*) farms in Samsun Province, Turkey”, *New Zealand Journal of Crop and Horticultural Science*, 37:3, 263-270.

Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü (2018), 2017 Yılı Fındık Raporu, <https://goo.gl/23wnEr>, (12.05.2020).

Öztürk, D. ve Akçay, Y. (2011), “Fındık Yetiştiriciliğinin Yatırım Analizi ve Karlılığının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma (Samsun İli Çarşamba ve Terme Ovası Örneği)”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 13 (21): 65-73, 2011.

Öztürk, D. ve Arıcı Y. K. (2017), “Fındık İşletmelerinin Üretim ve Pazarlama Sorunlarının Analizi: Samsun İli Örneği”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 21-34, Mart 2017.

Sıray, E. ve Akçay, Y. (2010), “Giresun İli Merkez İlçede Fındık Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi Üretim ve Pazarlama Sorunlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma”, *GOÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2010, 27(1), ss. 43-56.

Sıray E., Akman R., Savran H. E., Duyar Ö., Özdemir F., Göğüs A. ve Sayılı M. (2015), “Fındık Yetiştiriciliği Konusunda Çalışan Araştırmacıların Mevcut Durumu ve Sorunlarının Belirlenmesi”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, (2015) 32 (3), ss. 22-28.

Sıray E., Duyar Ö., Özdemir F. ve Ertekin F. (2012), “Batı Karadeniz Bölgesinde Fındık Yetiştiriciliğinde Eğitim ve Yayım Altyapı İhtiyacının Belirlenmesi”, GOÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi, 2012, 29 (2), ss. 9-18.

Sobutay, T. (2006), “Fındık Sektör Araştırması”, İstanbul Ticaret Odası Dış Ticaret Şubesi Uygulama Servisi, 26 Haziran 2006.

TAGEM (2017), “Tarım Ürünleri Piyasaları: Fındık”, <https://goo.gl/ex42NZ>, (03.03.20).

TMO (2016), 2016 Yılı Fındık Sektör Raporu, <https://goo.gl/6fq8Yy>, (03.01.2020).

TMO (2019), 2018 Yılı Fındık Sektör Raporu, <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/findiksektorraporu2018.pdf>, (17.05.20).

Topçu, Y. (2008), “Çiftçilerin Tarımsal Destekleme Politikalarından Faydalanma İstekliliğinde Etkili Olan Faktörlerin Analizi: Erzurum İli Örneği”, Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 2008, 21(2), ss. 205–212.

Tunçer, M. ve Günay, H.F. (2017), “Türkiye’de Tarıma Yönelik Desteklerin Avrupa Birliği Perspektifinden Değerlendirilmesi”, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt 4, Sayı 8 (2017), s.15-30.

Yıldız, Ö. ve Dağdemir, V. (2017), “Sakarya İlinde Fındık Üretim Maliyeti”, Tarım Ekonomisi Dergisi, Cilt:23 Sayı:1, ss. 37-42.